

Velibor GLIGORIĆ

ŽIVOT I ČOVEK u Tolstojevom delu

Kada danas svetski romansi-ri daju štampi svoj lični izbor klasičnih dela proze, na prvo mesto stavljaju Tolstoja. Ličnost Tolstoja zrači iz druge polovine devetnaestog i prve decenije našeg veka kao monument ne samo nacionalne, već i svetske literature. Savremena literatura udaljila se od njegovih uzora, ali je ostala vrlo živa i uvek uplivna njegova strast sagorevanja u umetnosti i njegova puritanska privrženost punoj istini. Traju u literaturi sva ta pitanja koja je s velikim žarom pokretao: pitanja života i smrti, čovekove egzistencije i ljudske etike, pitanja ljudskog srca i ljudske sudbine.

Ono što je uvek čar Tolstojevog umetničkog dela, što je magična snaga njegova, to je sila života i sila ljudskoga u njemu. U njegovom remek-delu, u romanu Rat i mir, tom eposu ne samo nacionalne istorije već i opšte ljudskoga, sila života izvire kako iz glavnih tokova povesti, tako i iz njihovih kutova, ograna i pritoka. Tolstoj je u tom eposu stavio u pokret i masu ljudstva, i pojedine porodice i ličnosti, održavajući ravnomerno u ravnoteži bure i stihije rata sa ličnim dramama junaka povesti.

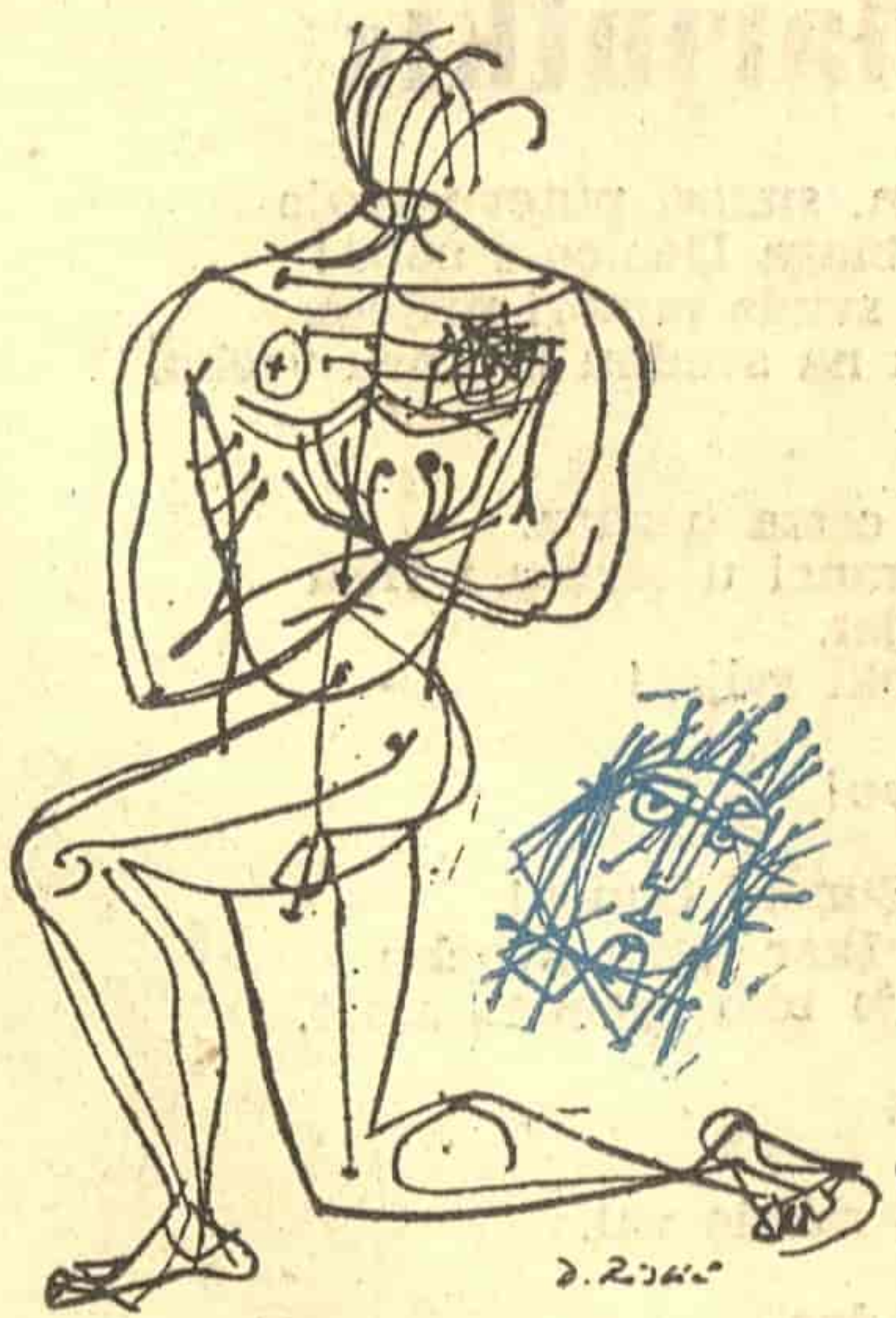
To monumentalno umetničko delo sakupilo je u sebi, u sintezi, sve odlike genijalnog umetnika. Njegovo duboko uživljavanje u iskonske snage zemlje i naroda, u korene, u žile te snage, nasleđa i tradicije. Njegovu moć razvijanja dramskih sukoba na širokim prostorima, u masovnim sudarima i kataklizmama, kao što su bitke, kao što je ono vizionarsko doživljavanje požara Moskve i poraznog povlačenja Napoleonove vojske iz Rusije, kao što je sagledavanje i prikazivanje iz dubina života i ljudskoga čitavog istoriskog pohoda Napoleonove vojske u Rusiju i njene sudbine. Tu je on i genijalni strateg umetnik, genijalni kompozitor, stvarajući od svih onih istorijskih događaja i življenja izvanredno upečatljiv životni organizam sa tipovima ljudskih života i sudbina. Istorija govori u tom delu ljudskim jezikom, vrela je od vihora i bura života, od njegovih zamršaja.

Delo Rat i mir zrači i njegovom etikom, njegovom strašću da se istina doživi beskompromisno, da se donese integralno, da u njoj zablista sjaj ljudskih plemenitosti, a da se takođe njome nepoštedno iznesu na videlo i zamračnja, tamnina ljudskoga. Njegov istiniti gnev je udario na mistifikaciju istorije i posegao da rehabilituje njene verodostojne slikom događaja koja polazi iz života i od čoveka. Fanatik istine, Tolstoj ulaže u temelj svoga dela svoja strasna razmišljanja, svoju strasnu opservaciju i etiku koja se ne miri sa ospenama i obmanama. Taj veliki pesnik života i ljudskoga bio je žestok kritičar svega što ruži njegove ideale etičke lepote, njegov pojam plemenito ljudskog.

Razobličio je žestokom kritikom visoko petrogradsko društvo, njegov raskalašni i korumpiran život u danima rata dok je zemlja bila u opasnosti. Sve ono što je u njegovoj etici bilo kategorisano kao niže ljudsko, kao nedostojno čoveka, dao je tom svetu koji je imao u posedu velika imanja i društvene privilegije. Laž, hipokrizija, podmuklost, životinjski egoizam, sujeta, uobraženo praznoglavije, nadmena poza, hvalisavost, neprirrodnost, sve je to bilo na udaru Tolstojeve etike. Vanredno upečatljive i živopisne slike su u

njegovom delu petrogradski saloni kao skup deformacija onog svetlog ljudskog, one čistote ljudskog srca i sjaja plemenitosti ljudske prirode, što je bila sadržina poetskoga u Tolstojevoj etici. Porodica Kuraginih prolazi romanom kao opaka senka koja nosi u svom ograničenju ključ zla i nesreće, kao oličenje etičke ružnoće, iako je njen organizam fizički blistavo lep i u lepoti raskošan i neodoljiv.

Tolstoj je u svojim delima veliki pesnik prirode. I njegova etika traži sklad čoveka sa prirodom. Sklad čoveka sa prirodom i sklad čoveka sa elementarnim silama zemlje rađaju kod njega više ljudske vrednosti. U porodici Bolkonskih je rudnik iskonskih sila zemlje, njene rudimentarne snage otpora prema osvajaču, viteških zakona hrabrosti, ljudskog dostojanstva, antičkog odnosa prema životu i smrti, plemstva duha i morala, prekaljenog čeličnog stoicizma. U porodici Rostovih je sveža, neposredna, vitalna priroda. Tolstoj je pokroviteljski darežljiv prema toj porodici. Svi su u njoj deca iako su odrasli ljudi. Kao deca igraju se lakomisleno sa veoma ozbiljnim stvarima u životu. No srce im je čisto, vedro i mlado. Divnu svežinu nosi lik Nataše Rostove, dok je u proleću mladosti. Opojne čari sadrži njeno biće puno sponta-

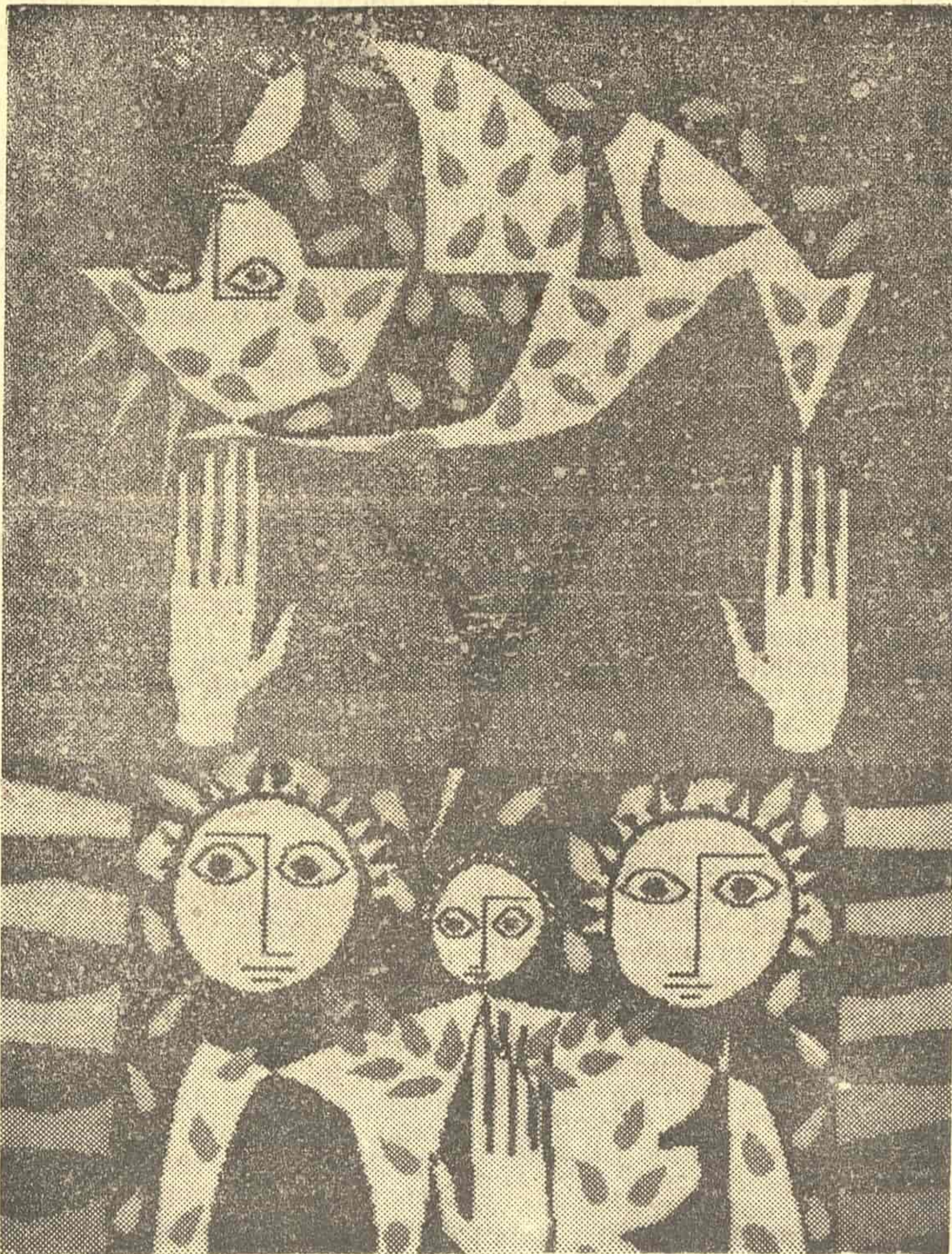

VINJETE U OVOM BROJU IZRADIO DUŠAN RISTIĆ

nihi, lirskih emocija, puno skladnih spona sa prolećem prirode. Slična su njoj i njena braća. Svi su lepi iznutra, iz duše, iz srca. Tolstoj porodičnim organizmima daje jedinstvene fiziognomije, ne upadajući time u sheme, jer ih ispunjava racionalnim životom, a i takvom silom života koja svaku ličnost nadahnjuje posebnom magijom sugestije.

Ličnosti, i one koje su Tolstoj očevidno drage, doživljuju i tragične obrte u životu, jer život teče sa svojim menama, krizama i vrtlozima u romanu, dok se on kreće i danima mira, i danima rata. U masovnim me- težima svetlucaju ljudska srca. Tolstoj otkriva njihov plemeniti sjaj, otkriva dragocenost njihove prirodne, spontane humanosti. Takav je onaj bezazlen Pjer Bezuhov koji upada u samo ždrelo rata da bi postao čovek i da bi shvatio život tamo gde su njegove tamne sile u najvećem bešt ustremljene na čoveka. Naivnost toga lika ne odbija. Sila života je u njemu, i sila čiste čovečnosti, tako da su svi njegovi postupci životno ubedljivi, jer je velika strast njihov pokretač. Ličnosti Tolstojeve u ovom ro-

Nastavak na 7. strani

Oktobarski salon

NEDAVNO JE U BEOGRADU OTVOREN PRVI OKTOBARSKI SALON U KOME SVOJE RADOVE IZLAZE VEĆI BROJ BEOGRADSKIH LIKOVNIH UMETNIKA. LIKOVNI PRILOZI U OVOM BROJU UZETI SU SA IZLOŽBE OKTOBARSKOG SALONA U PAVILJONU U MASARIKOVOJ ULICI NA SLICI — BOŠKO PETROVIĆ: PORODICA II (TAPISERIJA)

Mihailo MARKOVIĆ

Jezik kao oblik otuđenja

Razvitkom tehnike i civilizacije savremeni čovek dolazi u situaciju da sve više operiše simbolima a sve manje fizičkim stvarima u njihovom neposrednom prirodnom vidu. Čak i oni fizički predmeti koji ostaju u svom prvobitnom materijalnom obliku dobijaju za čoveka jedan nov, ljudski smisao i značenje — oni postaju sredstva za ostvarenje neke ljudske svrhe, znakovi i simboli nečeg drugog, što je važnije od njih samih, ukoliko smo u stanju da ih tačno interpretiramo. Ovde se srećemo s jednim posebnim vidom humanizacije prirode. Čovek prirodu sebe potčinjava i preobražava prema svojim potrebama i ciljevima ne samo proizvodnjom novih materijalnih objekata već i proizvodnjom novih značenja, pridavanjem dubljeg ljudskog smisla objektima koje zatiče oko sebe. Na taj način sve prirodne pojave, od oblaka i meseca u lirskoj poeziji do riba i jabuka u mrtvim prirodama slikara i znamenitih geografskih mesta u tekstovima istoričara i političara, dobijaju svoju simboličku funkciju, postaju materijalne tačke oko kojih se koncentrišu misli i osećanja interesivnog karaktera i značaja.

Medutim, ova tendencija očećavanja prirode putem njene simboličke transformacije pra-

na je uvek suprotnom tendencijom otuđivanja jednom stvoreni- ni simbolu od čoveka. Njihova spontana upotreba i stihiska evolucija njihovog značenja dovodi često do toga da oni počnu da vrše tačno suprotnu funkciju od one koja im je bila prvobitno namenjena. Umesto da obaveste, da prenesu i evociraju izvesna osećanja, da ljude sjedine, oni često dezinformišu, izazivaju emotivne otpore, postavljaju barijere i razjedinjuju. Umesto da budu instrumenti kojima čovek povećava stepen svoje slobode i vlasti nad stihijom prirodnih i društvenih sila, oni katkad postaju neprijateljske sile koje čovekom ovladaju i sprečavaju ga da vidi jasno druge i sebe. Ovaj specifični vid ljudskog pordobljavanja od strane svojih vlastitih oruđa izražavanja izrazio je veliki engleski pesnik, slikar i vizionar Vilijem Blejk sledećim stihovima:

»Svakom krikom svakog čoveka, U svakom dečjem uzviku straha, U svakom glasu, svakoj zbrani, Čujem okove duhom iskovanec.

Stvar je u tome što su jezik i druge simboličke forme kolosalno sredstvo uticaja vladajućih ideja, shvatanja, verovanja, mo-

Nastavak na 3. strani

MALI ESEJ

ZAČARANI KRUG

U pismu jednom prijatelju, Ezra Pound kaže da svaka prava i velika umetnost mora biti nepopularna, jer je nepristupačna i nerazumljiva običnom čoveku. Šekspir se hvalio direktorima »Globe« teatra kako svoje komade piše za kraljicu, a u njima istovremeno uživa i njena sobarica. Jedan američki kritičar je nedavno napisao da umetnost mora da bude zabavna i bliska širokoj publici, jer je »besmisleno da postoji »sama po sebi i za sebe«.

Ova tri različita shvatanja umetnosti verovatno će i dalje imati svoje sledbenike. Verovatno će i ubudućnosti postojati dela koja najveći deo ljudi dugo vremena neće biti u stanju da shvati, a koja će se oficijelno smatrati remek delima; postojaće dela koja će široka publika rado prihvatiti i lako razumevati, makar i na svoj sopstveni način, a kojima će i stručna kritika priznati visoku umetničku vrednost; postojaće i dela koja i pored svoje ogromne popularnosti (često ne samo trenutne, već i vremenski prilično duge) nikada neće moći da se nazovu pravom umetnošću. Tako je uvek bilo: u antičkoj Grčkoj, u doba Renesanse, za vreme cvetanja Romantizma. U svim periodima možemo naći stvaraoc koji su shvaćeni i priznati tek posle smrti, koji su istovremeno prihvaćeni i od široke publike i od kritike, i one koji su za života slavljani, ali su ubrzo zajedno sa svojim delima, zaboravljeni.

Moglo bi se reći da su u staroj Grčkoj veliki pesnici bili istinski shvaćeni od relativno malog broja ljudi; Renesansa je dala najviše umetnika koji su uživali i popularnost i umetnički ugled; Romantizam

donosi mnogo više neslaganja i njegove vrednosti su tek docije bile pravilno ocenjene; u modernom vremenu primećujemo sve veću podelu umetnika na dve grupe: one čija su ostvarenja, većim delom ili jedino, popularna (zabavna) i druge čija dela stručna kritika ocenjuje kao visoka umetnička dostignuća, ali koja široka publika ne prihvata i ne razume.

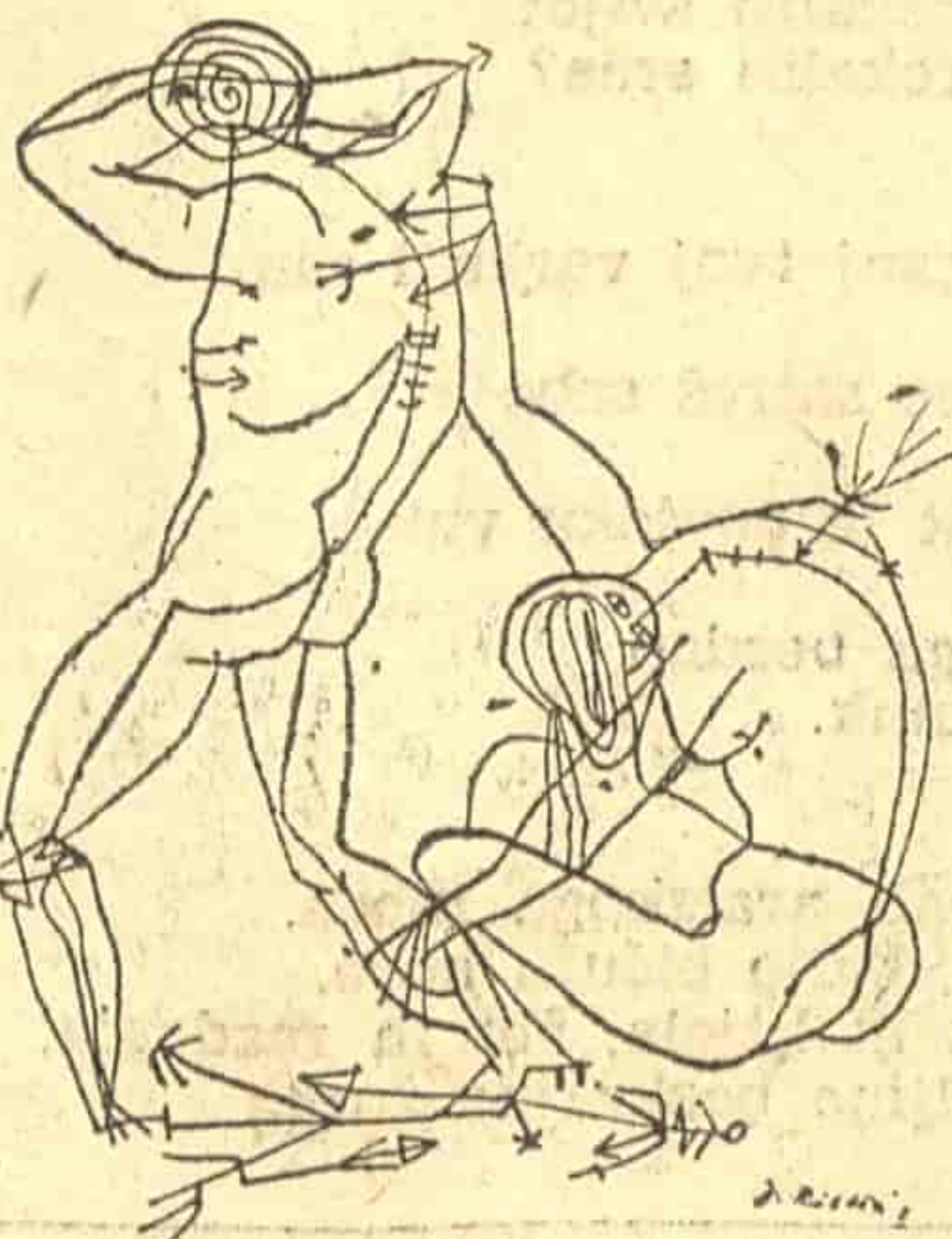
Od umetnosti je nemoguće zahtevati da stvara na ovaj ili onaj način, jer tada ona postaje nešto sasvim drugo. Umetnost je apsolutno samosvojna i svako nasilno uticanje na njen tok uništava u njoj istinitost i neposrednost. Samo ako je neposredna ona je i velika, bez obzira da li nam se trenutno sviđa ili ne. Ako je lažna, ona je bezvredna, ma koliko bila trenutno korisna i popularna. Iako sve ovo dobro znamo, istorija i praksa pokazuju stalno intervenisanje u oblasti umetničkog stvaranja. To uticanje na umetnost (propagandno, finansijsko, ideološko itd.) vrši se preko stvaraoca, vrše ga drugi, a često to čini i sam stvaralac nastojeći bilo da bude popularan po svaku cenu, bilo da izrazi izvesnu političku ideju ili filozofsku doktrinu bez obzira da li ona spontano iz njega proizlazi i da li je on iskreno zastupa, bilo insistirajući na formalnoj nejasnoći i zbrkarnosti da bi izgledao dubok i složen, odnosno predodređen za budućnost. Tako pojedini zahtevi vremena i društva mogu često negativno da utiču na umetnika: u nastojanju da izide ususret potražnji (bilo onoj najširoj, bilo nekoj posebnoj, specifičnoj) stvaralac lako može da uništi svoje delo. Teško je izbeći iskušenju, jer je pritisak ogromna sa sviju strana: široka publika traži laku zabavu (a za uzvrat nudi veliku popularnost i finansijsku naknadu), stručna kritika zahteva umetnički nivo i određeni sadržajni, idejni smisao (a njena pozitivna ocena znači, najpre, oficijelno priznanje, a ponekad i trajnu slavu). U praksi, stvarajući često prilaze delu sa dilemom »kome ću se privoleti carstvu«. Kao da se umetnost može unapred name-niti nekome; ona je rezultat umetnikove unutarnje potrebe da nešto izrazi i samo u tom slučaju ona istinski deluje na onoga kome je bliška po svojim osnovnim karakteristikama. Porudbine tu ne važe i možda jedino vreme onda kada se, vesno ili nesvesno, iznevere zahtevi mušterije (pri tome nema dejstva čak ni osnovni trgovački moral, ukoliko on u trgovini uopšte može da postoji). Od umetnosti je besmisleno ma šta zahtevati, jer

to liči kao kada bi baštovan bojadisao cvetove i lepilo njihove laticе, ne shvatajući da mu seme nije dobro i da mu jedino preostaje da ga promeni, umesto što popravlja i ulepšava plod!

To potseća na pravi začarani krug: ta neprekidna umetnikova dilema između zahteva široke publike i oficijelne kritike. A zahtevi jedni druge isključuju. Čak i kada izvesno delo uspe da zadovolji i kritiku i publiku, uvek se može dokazati da ih te dve strane prihvataju iz sasvim različitih aspekata i da to ne znači da se kritika spustila na nivo publike, a još manje da je publika uspeła da dokuči suštinski, artistički smisao dela. To se može dokazati i na delima samog Šekspira! Već je Dante mudro rekao da umetnik ne treba da se obazire ni na šta. On jedino treba iskreno da stvara, po osećanju i unutrašnjem nadahnuću, bez obzira kako će delo biti prihvaćeno i ocenjeno. Pravi kriterijum je jedino umetnikova objektivna stvaralačka vrednost: ona uvek ostaje kakva jeste, unatoč različitim spoljašnjim kriterijumima.

Treba izbeći začarani krug, ne treba mu se podati, jer je njegov vrtlog magičan: kad se u nj uđe on može toliko da se stegne oko umetnikovog bića da mu oduzme dah, pa čak i da ga ubi.

Vladimir PETRIĆ

ANKETA "KNJIŽEVNIH NOVINA" Pisac pred izdavačem

Na 2. str. čitajte:

RAZGOVOR SA LEPOM FEROVIC, POMOĆNIKOM SEKRETARA ZA PROSVETU I KULTURU SAVEZNOG IZVRŠNOG VEĆA O PITANJIMA POSTAVLJENIM U ANKETI "KNJIŽEVNIH NOVINA" PISAC PRED IZDAVAČEM KOJU U OVOM BROJU ZAKLJUČUJEMO

PISCI PRED IZDAVAČEM

LEPA PEROVIĆ

POMOĆNIK SEKRETARA ZA PROSVETU I KULTURU SAVEZNOG IZVRŠNOG VEĆA

DISKUSIJA JE OPRAVDANA I POTREBNA

Pomoćnik sekretara za prosvetu i kulturu Saveznog izvršnog veća, Lepa Perović, primila je 28. oktobra ove godine saradnika »Književnih novina« i ljubazno mu odgovorila na nekoliko pitanja u vezi sa autorskim honorarima i položajem pisca pred izdavačem.

Zeleli smo najpre da čujemo šta drugarica Perović misli o razgovorima koje su započele »Književne novine«. U vezi s tim, drugarica Perović je rekla:

— Ja mislim da je diskusija o tome opravdana i potrebna. Možda je čak i malo zakasnila, jer se ti problemi odavno postavljaju, a društveni faktori koji treba da ih rešavaju nisu dovoljno aktivni. Naime, to je stara navika, da se sve želi rešiti putem državnog mehanizma, a tu su sada pored države i drugi činioci, koji više treba da se angažuju... Zato mislim da je ova anketa dobra kao znak te aktivnosti, a čini mi se da je problem autorskih honorara toliko složen i kompleksan da bi trebalo mnogo češće i mnogo više da baš društveni faktori pokreću to pitanje i o njemu diskutuju. U tom procesu je jedino i moguće rešavati to pitanje, u kompleksu, a ne kao što se do sada radilo. Ipak diskusija mi se čini malo jednostranom. Ponegde ona ostavlja utisak kao da je među književnicima rašireno shvatanje da neko drži ključ za rešenje tih problema u svojim rukama, a da ga nikako ne rešava. Neki misle možda da su to državni organi, a neki da su to izdavači. Neki kažu da društvo treba da odredi status stvaraoca... Ali to pitanje neće nikada biti sasvim rešeno, jer je to složena materija, to je jedna živa materija koja zavisi od toka društvenih kretanja i, prema tome, to pitanje mora se šire postaviti... I neprekidno kompleksno rešavati.

— Šta mislite o polemici »Književnih novina« i »Ekonomske politike« oko visine autorskih honorara i o tome da knjiga nije roba kao i svaka druga roba?

— Polemika je bila interesantna. Ne bih htela da dajem ocenu onoga što je pisala »Ekonomska politika« ili onoga što je odgovarao Stamatović i neki drugi učesnici, jer mislim da su pitanja mnogo složenija... U osnovi, mi imamo ovo stanovište: kulturna proizvodnja, pa i književna, daje određenu robu, kao i svaka druga proizvodnja. Ta roba treba isto tako da podleže izvesnim ekonomskim zakonima, koji su istovremeno i društveni zakoni, ali to je jedna vrlo specifična roba koja se stvara na drugi način nego druga roba, i ljudi koji pretenduju da se u ma kom pogledu bave tim pitanjima treba to da znaju i da to uzmu u obzir. Mi do sada nismo mogli da vidimo da je kulturnu robu, ne samo književnu već i drugu, potrebno sasvim izuzeti iz tih zakona. Nama se čini da su to zakoni koji regulišu naš društveni život, pa moraju da regulišu nešto i u toj oblasti kulture. Ali daleko sam od toga da bih mislila da tim zakonima treba prepustiti surovo dejstvovanje, jer to ne činimo ni u pogledu druge, obične robe. U izdavačkoj delatnosti društvo interveniše da bi usmerilo ekonomske zakone. Tako naša izdavačka preduzeća posluju pod specijalnim uslovima, sa povlašćenim ekonomskim instrumentima, a postoje, kao što je poznato, i izdavački fondovi koji imaju istu svrhu... Ima jedan predlog koji još nije do kraja prodiskutovan: da se ono čega se federacija odriče u cilju pomaganja izdavačke delatnosti (doprinos iz dohotka) sliva u jedan fond koji bi se delio ne po subjektivnom kriterijumu već po ekonomskom automatizmu, tj. prema proizvodnji i prometu knjiga, pa bi onaj ko više knjiga proizvede i proda imao i veći udeo u fondu. Mi smo bliski tome gledanju, bar neki od nas ovde, da u tom pogledu treba zavesti taj privredni automatizam i da bi to bilo bolje nego sadašnji sistem intervencije društva.

— Da li su autorski honorari visoki ili niski?
— U tome je stvar što niko može deciderano da kaže da li su autorski honorari visoki ili

niski ili su upravo onakvi kao što treba da budu. Da bismo to utvrdili, bio bi nam potreban niz vrlo finih analiza. Mi ne pratimo šta se dešava sa sredstvima koje društvena zajednica daje za knjige koje leže u stokovima i koje se ne prodaju, a kada bi se prodale, onda bi knjiga mogla možda imati i veći tiraž i bio bi veći prihod od nje itd. Možda u tim stokovima leže ti honorari...

— Čuli smo da Sekretarijat za prosvetu i kulturu Saveznog izvršnog veća priprema novi propis u vezi sa autorskim honorarima. Šta nam, drugarice Perović, možete reći o tome?

— Mi ovde imamo već dugo vremena na dnevnom redu taj propis, koji ne zavisi od naše brzine ili sporosti, već od izvesnih razgovora sa odlučujućim društvenim faktorima koji se nisu mogli sporazumeti. Smatramo da društveni predstavnici jedne i druge strane treba da se sporazumeju u pogledu visine autorskih honorara i ostalih stvari, jer mi ne možemo više da propisujemo minimume i maksimume. Kada bismo intervenisali i kada bismo propisivali minimume i maksimume, smatramo da bismo time okovali honorare. Mi insistiramo na tome da se obe ugovorne strane same sporazumeju, uz obaveznu asistenciju društvenih faktora. Maksimume i minimume ne možemo propisivati, jer su to granice koje se stalno menjaju. Izgleda da je ideja o neposrednom sporazumevanju pisaca i izdavača sada prihvaćena od svih, pa mislim da ćemo uskoro doći do takvog propisa koji neće davati nikakve okvire, nego samo slobodno ugovaranje, a biće obrazovana i jedna arbitražna komisija, koja bi posredovala u eventualnim sporovima... Jedino to je u skladu sa tendencijama kretanja našeg društvenog razvika.

— Šta mislite o ideji da se autorima daje procenat od

prodajne cene knjige, kao što je običaj u mnogim zemljama?

— Uzmimo vas, stvaraoc: zašto i vi ne biste mogli da se pomirite s time da se ipak nađe jedan sistem učešća pisaca i njihovih honorara u procentu od prodajne cene knjige, da se vrednost tih produkata nekako kroz tržište iskazuje? Nije sasvim prihvatljivo mišljenje da se pisca ne tiče kako knjiga prolazi i kako se prodaje. To se u celom svetu primenjuje. Mi možemo u tome da napravimo bar jedan korak, jer do sada se pisca uopšte nije ticalo da li njegova knjiga ide ili ne ide. Sa procentom možemo da pokušamo bar u onim književnim rodovima koji idu najbolje, recimo u romanima itd, da tu i književnik snosi jedan deo odgovornosti... U tom smislu podržavam i uvek bih podržala predloge koji idu za tim da se i na to misli. I to bi bilo u skladu sa našim pravcem kretanja, a nagrada ili naknada za ono što se stvori, za tu vrednost može biti pravedno odmerena samo ako uvedemo neko društveno merilo za to. Ta merila traže se danas već na veliko i u upravi i administraciji, svuda se traže metodi za pravednije nagrađivanje... Ima još jedno pitanje. Ne znam da li je bilo govora o tome da vi, kao književnici, imate prilično velike mogućnosti da dejstvujete ne samo preko društvenih organizacija, već i unutar samih preduzeća. Postoji i jedno mišljenje kod nas, koje doduše nije zvanično mišljenje, da se ne treba bojati za književnike, jer oni imaju glavni uticaj u izdavačkim preduzećima kao urednici, recenzenti, savetnici itd i da oni mogu obezbediti da se svaka knjiga iole vredna i sa minimalnom vrednošću štampa... Zato mi se nameće pitanje nije li jedan od faktora niskih honorara i to što se štampa previše mnogo, što se štampaju čak i knjige za koje se ne može pretpostaviti da imaju trajniju umetničku vrednost,

pa onda, naravno, samim tim opadaju i honorari. Veliki je kvantite onoga što objavujemo. Ima otštampanih knjiga koje uopšte niko ne čita, niti ih kupuje...

— Mislite li, drugarice Perović, da je ovaj problem povezan i sa poslovanjem naših biblioteka, koje se nalaze u nepovoljnom i ponekad veoma teškom položaju?

— To je sasvim tačno. Biblioteka su u teškom položaju, a one treba da budu glavni konsumenti knjige i one moraju da utiču na književno tržište i da intervenišu na tržištu... Ali rešenje nije samo u tome, što je već istaknuto u diskusiji.

— Želite li, drugarice, Perović, da još nešto kažete o pitanjima o kojima smo raspravljali?

— Ako »Književne novine« budu davale rezime ove diskusije, mislim da bi trebalo što jasnije reći da se ne može odstupiti od principa da je i kulturna roba — roba, a pogotovu kod nas. Mi ne idemo za tim da dajemo niske plate i niske cene uslugama već da plate rastu ali da se i usluge naplate kako treba. Mislim da je to jedino zdrav princip. Zato bi trebalo:

1. Pratiti ovaj složeni proces ostvarivanja autorskih prava u svim njegovim vidovima i znati u svakom trenutku kakve one probleme ističe. To treba da čine u prvom redu profesionalne i privredne organizacije u toj oblasti. Čini mi se da bi to bilo uspešnije nego da se ta prava samo deklarativno brane.

2. Formiranje visine autorskih honorara treba prepustiti slobodnom ugovaranju, uz obaveznu asistenciju društvenih faktora.

3. Moraće tu da bude i arbitraže najviših društvenih organa, ako se odgovorni faktori ne sporazumeju. Ipak verujem, sa porastom naših materijalnih snaga i bogatstva, a i kvaliteta književne produkcije, konstantno će rasti broj ljudi koji će moći da žive od svoga književnog rada.

M. O.

POEZIJA

Bratko KPEFT Zbor iz »Balade o poručniku i Marjutki«

Zbor u jednom licu predstavlja Glasove vjetra i mora. Nastupa pred svakom slikom te ih evripidovski-meditativno povezuje.

PROLOG

Čovjeka dva, jedan drugome stran, na samotnom se nadoše otoku u vihoru revolucije.

Čovjeka dva, Dva daleka svijeta.

Traže se i odbijaju, vole se i mrze.

Obojicu vrebala Smrt.

Kada se najviše vole, tada je najviše slute. S tihom grozom, s neizrecivim strahom

Htjeli bi da se spase. Čovjeka dva. Ali ne mogu.

Čovjeka dva, dva daleka svijeta, tri smrti.

1. Digao se vihor svih poniženih i bijednih. Vihor protiv prokletog svijeta.

Čovječe, gdje su ti bile oči, da si pao u ponor da si ponovno raspet?

Ubijao si, živio od žuljeva tuđih, suza i muka. Čemu sad plačeš i stenješ? Platiti valja račun. Posljednjeg suda oštro je napet luk.

Nedužan ili kriv sa Kainom ko se brati proklet je dok je živ.

2. Nisi što misliš da jesi. Kada ćeš biti, što bi želio biti? Svjetovi mraka i svjetla

u tvojoj previru strasti. Zivjeti! Zudjeti! Sanjati! Zaseda vječna na život i smrt.

Časkom si ništa, časkom mrvica Svemira, časkom gospodar svijeta i sebi i drugom časkom nedostizan svijet.

Iz stožera bacaš zemlju planetama određuješ put. Bogove si srušio u pepeo i prah a sa sobom kud češ, da budeš, čovjek. što si odavno, odavno morao biti?

3. Potajno negdje zabljesnu zvijezda. Bijela su njedra poljubila plave oči.

Iskra već iskru iskri al' još se propinju vali još udara val o val još udara val o kamene stijene.

Tko si, što ljudska uzbuduješ srca i mržnju njihovu gušiš? Vihoru što se na vihor diže smjelo suprotstavljaj sebe i drsko mu gledaš u oči?

Hoćeš li, ljubavi, moći stišati svjetovnu mržnju i ljudskih srdaca jade? Hoćeš li podići plamen koji će prekaliti svijet i njina prekaliti srca?

Al' šta ako je oganj tvoj varka i dim?

Pazi da ne satreš sebe ni njih jer čovjek je čovjeku vuk a nije li proguta ga bezdan i vječni muk.

4. Žubore vali aralskoga mora. Dva srca divlje bičuju bure. Prebrodit bi htjela, što ih razdvaja, sad u daljine beskrajne žure.

Otkrij im, sunce, puteve svoje prati ih blaga Danice s neba! Noć je i svuda ponori prijete, jer Smrt na svadbu njihovu vrebala.

5. Srebrna cesta u zoru. Zlatni vrancu u skoku i trku kroz svijet, kroz široki svijet!

Svoji smo!

Sunce! Sunce! Sunce! Tako je Ikar leteo k nebu i sunce je bilo njegova smrt.

EPILOG

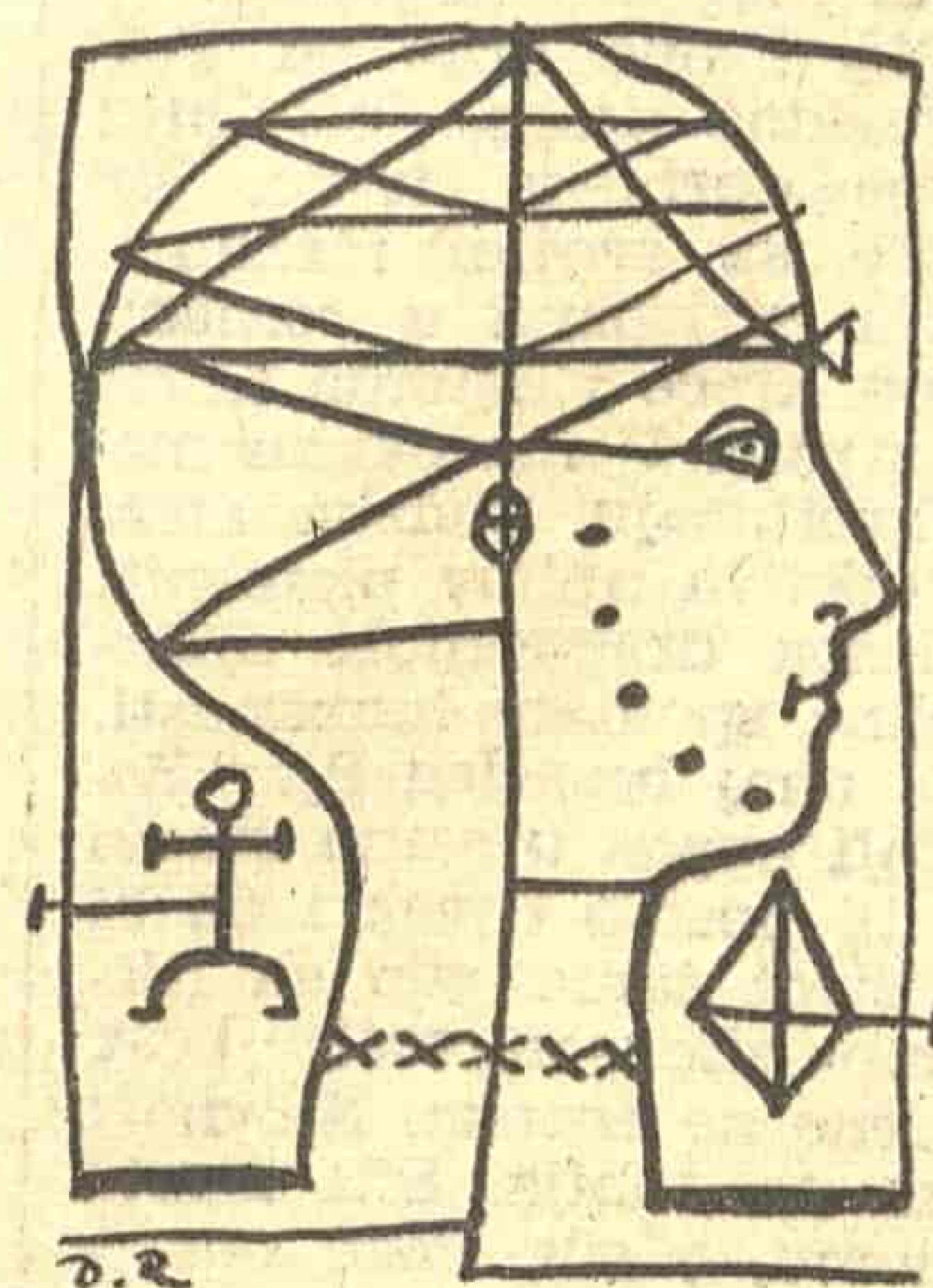
O val se razbio val.

Čovjeka dva, Dva daleka svijeta, Tri smrti.

Na obzoru krvava zora. Sirena Smrt pleše kankan.

Zora! Zora! Zora! Na Golgoti.

(Preveo Gustav Krklec. Premijeru »Balade« prema beogradske Savremeno pozorište u režiji J. Putnika).

Svaki, neublaženo mučan i kompleksno rođeni, akt stvaranja je, dok ovako trajemo omeđeni surovim zakonima biologije, neka vrsta potvrde našeg iskustva nagomilanog tokom prolaženja godina. I svejedno je da li slažemo stropljivo reči u sve nove i nove oblike jedne čudne igre koja se zove pisanje ili mešamo elemente i kiseline da bismo dobili zamršena hemiska jedinjenja, rezultat je, u krajnjoj konsekvenci, neuporedivi smisao postojanja koje se kontinuirano obeležava u predelu i vremenu i koje prepušta svoja velika i sitna otkrića dolazećim praskozorjima.

U veoma rastrzanom zbivanju što se odvija u klimama današnjice i u kome svaki jučerašnji dan nepovratno pripada surim daljinama, naše rečenice, često nadahnutе nespokojsvom uranijumske ere, uporno bi želele da savladaju taj više nego filmski ubrzan ritam proticanja. Nepostojani pod strašnim znakom rašćenja i venenja, stihom i dijalogom bismo hteli da spasemo trenutak koji je do nerazotkrivenog bola naš i da ga sačuvamo za neke maglene buduće emocije. I dok se preplicе rvanje slova sa automatskim otkucanjima skazaljki velikog časovnika sveta, imaginativno i obilato nam se nameću i pod kožu utlače suštastvene poruke doba, koje prevodimo na jezik svojih zanata, oplemenjujući jabuke, terajući avione, iskazujući se dramski, podižući naselja. Ali su nam, naporedo sa gmipljavom mašinerije, bliski lomljivi drhti svakog ponoasob življenja koje drhti pošto svojim zvezdama, strahom, slabošću i čežnjucem.

Najneobičajenija i u isti mah i veoma tečajena je paradoksalna ljudska držanja da se prevaziđe ograničenost fizička i da se dejstvovanjem premosti jaz između različitih prostora istorije. Covek je i tehnički i u svesti spreman da ispita tajne parčadi kosmosa, kao što je u ponorima nutrine pripravan da izanalizira tkivo za tkivom mentalna stanja, pulsacije svojih osećanja, intenzitet utisaka i da dublje odredi svoju prisutnost na vetru života. I obratno, praznina u grudima, koja se javlja kao simbol grozomorne usamljenosti pred svršetkom bitisanja i koja je uništavajući bezlična i mučno sadržajna i za galaksije i za biljke i za umetničke inspiracije, senči gibanje, nauku privrženost suncu, plodotvornost saznanja i spokojstvo ođaja. Ta večna halucinantna dilema, renesansno biti ili ne biti, imati svoje vizije, padanja i uspone ili nemoćno osluški-vati taman tamninu iza sfera, preteže se istosmernu i jednako grozničavu od drevnog zapisivača hronika kraj kapave lojanice do savremenog

Srednjovekovni alhemičari su tragajući za kamenom mudrosti i žudeći da iz trava iscede zlato na svoj način razrešavali za njih još sakrivenu istinu permutacije, slični nagon-ski slikaru koji bi lteo da ulje na njegovom platnu zrači neposrednom svežinom nizovima potomaka koji će procenjavati i preispitivati figure i kuće drukčijeg zavičajanja.

Mogućnost da se na linije pred-snjih napora doda jedan rez, da se inventar biblioteke obnovi još jednom zbirkom, rada i rasplamsava verovanja da se jutro može zaustaviti u dugoročnijoj mladosti i da naše telo sa prirodnom ne čini neprekidno jedinstvo u trenutnom osećanju izdvojenosti. To bi, kao što kaže Hajnrih fon Klajst, bilo tako uzvišeno, da bi se moglo nazvati nečovečnim. Medutim, u nama je inatljivo prisutna nadahnutu potreba da izdvojimo stolice, prevremno rude, obelodanimo uspomene i da stvarajući umaknemo svemoći menjanja oblića. Ako je čutanje sakriveno u biti predmeta, mi ga pronalazimo govorom da ne bi klonulo stajali pred slepim vratima samoće.

Plemenita povest o Ikaru, o njegovoj strasti da se vine i oslobodi sile teže i o njegovom nestajanju u okeanskoj beskrajinosti jeste i naš intimni pratilac koji nas neodoljivo odvlači da razaznajemo tekstove u mraku, da sa Don-Kihotom jurimo na vetrenjače i da betonom umesto trotora ne prekrivamo fosforescentna treperenja poezije. »Uzbudljivom vezom suprotnosti« spajamo gotovo kao začarami reku koja neprekidno teče ne hajući za okvire obala i svoj sam o trajanju što se obnavlja iz pepela, spajamo vatru bezmernu što zemlju pretvara u pustinje i bezbojni okean kome ne znamo ni ime ni poreklo.

I u toj tužnoj opijenosti vremenom mi sa gorkim ponosom utvrđujemo rezultate koji se u geometrijskim progresijama množe, razgledamo grad-ske krovove i žitna polja, odupiremo se vulkanskim potresima i odmaramo na perinama, ustremljujemo se u gladi srca na visove što nas mame vidicima, zamiremo pred berbom grožđa i brodom otkrivajući kontinente na kojima ćemo bezbednije nastaniti svoju uobrazilju, i brižljivo redamo po policama darove za ponoćni mir, za blagdanje podne. Premda je to daleko od pojma sreće, koju ne uspevamo ni ovlaš krotirati, zahvalni smo prolaznosti ako nam je umesto pouzdanog teženja pružila bar magnovne zaborav, dopustila da nam se jed-na pesma preobrazi u opojni uzdah buđenja koje se ne svršava. To je više nego nada koja će kad tad ob-manuti, više nego jedro koje će neki vihor pocepati u paramparčad, više nego stope detinjstva u prašini oti-snute, pa imamo umesto zastave na jarbolu slutnju, koju je za sve nas izrazio Tomas Vulf, o onom skrivenom, o onom što je »materijalno-noć-na, zadubljena tama koja potajno procvetava u život«.

Slobodan GALOGAŽA

DVE NOVE TEME

SAŠA PETROVIĆ: „Tri dana u paklu“
JOVAN HRISTIĆ: „Čiste ruke“

Krajem oktobra beogradska pozorišta prikazala su dve savremene domaće drame: u Savremenom pozorištu izveden je komad Saše Petrovića *Tri dana u paklu*, a na Maloj sceni Jugoslovenskog dramskog pozorišta igrana je drama *Čiste ruke*, koju je napisao Jovan Hristić.

TRI DANA U PAKLU. Komad Saše Petrovića odigrava se u našoj sredini i uvodi nas u privatnu dramu jednog mladog novinara, koji je bolesno zaokupljen najernjim slutnjama u času kad se njegov intiman život i karijera nalaze na raskršnici; ubrzo po otpočinjanju komada, novinara ličnost se raspada i na scenu stupa davno kao oličjenje tamne strane mladiceve prirode; potom mladi čovek prividno dobija moć da čuje unutrašnje monologe svojih poznanika: ustvari, on podležno halucinacijama i projicira svoja strahovanja u misli ljudi sa kojima živi, što je ujedno i način da pisac govori o nekim vidovima savremenog karijerizma ili besomučne trke za materijalnim vrednostima.

Petrovićev komad donosi, dakle, letimičan neorealistički snimak izvesnih izopacenosti našeg društvenog života i predstavlja prvi posleratni pokušaj stvaranja domaće satire; u dobre strane dela moramo ubrojati nekoliko vernih skica portreta naših savremenika, piščevu sposobnost da povremeno dočara atmosferu i plemenito nastojanje da se od savremenog beogradskeg žargona stvori dramski dijalog. Ali u isto vreme uočavamo i neke značajne nedostatke autorovog dramaturškog postupka. U komadu se jasno očitavaju tri raznorodna dramska tkiva: dramaturški postupci karakteristični za psihološku dramu, scensku fantaziju i satiričnu komediju. No dok fantastični elementi samo omogućavaju razvoj komada, dotle su elementi psihološke drame i satirične komedije podjednako važni za život dela i pritom trajno neusklađeni, jer nije precizno rešen odnos objektivnih scena, u čijim okvirima se razvija psihološka drama i obrazuju konture realnih ljudskih figura, i onih subjektivnih vidova scenskog zbivanja, u kojima se ispoljava autorovo satirično osećanje. Tačnije rečeno, sukcesivno narušavanje objektivnog toka komada nameće radnji jedan marionetski ritam, koji dramsku akciju odvođa u neku vrstu začaranog kruga, u kome realističke ličnosti otkrivaju proizvoljnost ubrzanog razvoja komada i nedostatak jedne dublje satirične perspektive, koja bi objasnila mehanizam grupisanja tolikih izopacenosti, a marionetski ritam zbivanja naglašava jednodimenzionalnost tih u osnovi realistički koncipiranih junaka i situacija.

Reditelj Milenko Maričić postavio je u središte radnje punokrvnu realističku figuru, oko koje su se, kao u košmaru, okretala priviđenja jedne bolesno uznemirene mašte. Mihajlo Viktorovič, koji je tumačio protagomistu Petrovićevog komada, stvarao je pomoću mnoštva preciznih realističkih pojedinih lik smušenog sparšenog čoveka, čiji je spoljni život neprirodno skučen a mašta stravično razigrana, i koji živo potseća na slične Čehovljeve junake.

Istovremeno, reditelj je onaj čudni svet priviđenja i halucinacija dočaravao različitim nerealističkim scen-skim sredstvima kao što su konstruktivistički dekor, groteskna gluma ili pantomimsko uobličavanje scena u samostalne satirične teme.

Treba naglasiti da je reditelj sa retkom pronicljivošću izvršio podelu uloga i pronašao odgovarajućeg glumca za svaku ličnost drame. Time je postignuta velika ujednačenost glume ali su Olivera Marković, Mića Tomić i Radmila Urošević ipak ostvarili tri najupečatljivija lika.

ČISTE RUKJE. Postoje mnogostruke veze između Hristićeve drame *Čiste ruke* i antičkog mita o Edipu; međutim, dramaturške osobenosti i složeni svet ideja Hristićevog dela bolje ćemo razumeti ako *Čiste ruke* ne uporedimo sa izvornom antičkom legendom već sa posrednom slikom tog mita u Sofoklovom *Caru Edipu*. U oba dela pozornicu zbivanja obrazuje grad Teba, suočen sa nekom neizmernom nesrećom, radnja se odigrava u kritičnom času Edipovog života, a junaci drame su ličnosti pozajmljene iz klasičnog helenskog mita. Dalja analiza pokazuje da glavni junak biva u oba slučaja ubačen u nemilosrdnu mašineriju iz koje nema izlaza, ali se ubrzo očitavaju i neke ozbiljne razlike: tako je Hristićev Edip neporočan pastir, bezbojan u svojoj običnosti, mlad čovek za koga pisac ironično kaže da je „bez drugih karakteristika“ (naprotiv, Sofoklov Edip je sumorno neobično biće, ocebica, majčin ljubavnik i „odgovorni“ tajni prirodni — kako kaže Niče). Na prvi pogled, ova promena izgleda bez značaja; ustvari, ona je presudno važna, jer omogućava piscu da na suštinski nov način suprotstavi Edipa tra-gičnim okolnostima života i sudbine. Primitićemo, takođe, i izmenjen karakter onog strahovitog mehanizma sa kojim se Edip suočava po otpočinjanju komada: u *Čistim rukama* nama se postepeno otkrivaju mnobrojne sociološke, psihološke i biološke karakteristike tog mehanizma, i pred nama je, umesto neke neumitne neshvatljive sile, sam život u svojoj čulnoj razigranosti i čudesnoj nesvodljivosti. Ovak tok misli sugerira da Hristić ima pred očima dvostruki cilj: s jedne strane, da klasični mit svede na razmere jedne konkretne situacije, i s druge strane, da se ta određena situacija prirodno razvija od događaja do do-

gađaja i kao svaka istorija naknadno sugerira izvestan racionalan smisao.

U vezi sa ovim je i prevaga racionalnih elemenata u Hristićevoj drami: dok nad antičkim tragedijama obično lebdí jedna viša spiritualna nužnost, koja određuje pasivnu prirodu ljudskih postupaka i situacija, u *Čistim rukama* čovek u izvesnoj meri postaje ravnopravan sa mitom; drukčije rečeno, čovek se nalazi pred životom i osuđen je da u njega stupi, ali pritom ima aktivnu ulogu, jer će tek kroz svoje neposredne činove steći definitivno obličje i konačnu sudbinu. Doduše, u pozadini slutimo i postojanje nekih iracionalnih sila, ali kako one nemaju presudan uticaj na razvoj zbivanja, očigledno je da su ti elementi prisutni samo zbog održavanja kontinuiteta sa antičkim mitom, iz koga su pozajmljeni mnogobrojni motivi i sve ličnosti Hristićeve drame.

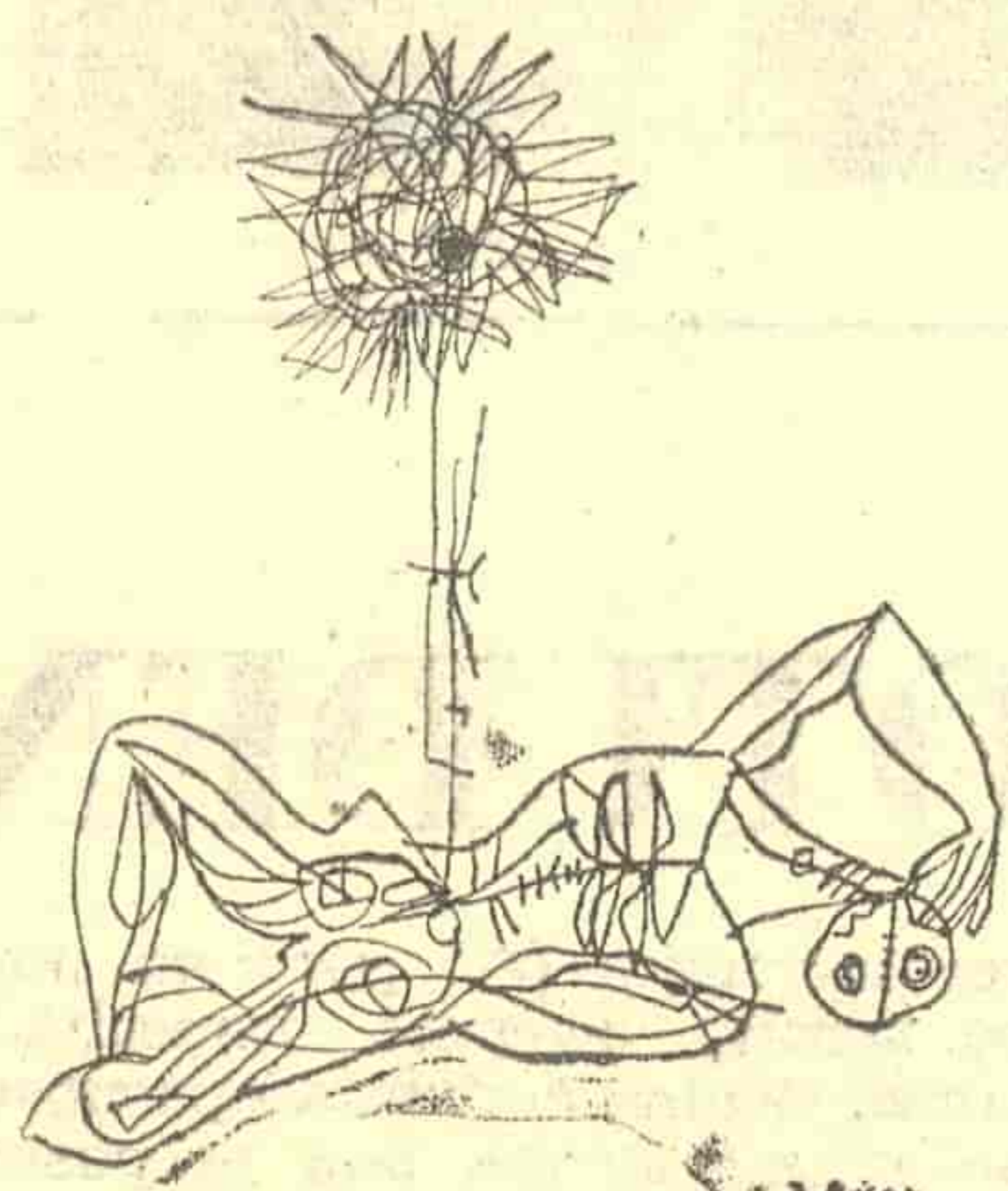
Ali i forma ovog komada ukazuje na racionalnu prirodu inspiracije njegovog autora i upućuje na izvesna poređenja sa šoovskom dramaturgijom. Glavni junaci su, naprimer, personifikacije određenih ideja, dramatičnog izvire iz sukoba antagonističkih teza, a dramska akcija, u kojoj se odigrala najodsudnija promena u odnosu na antičke drame, može se definisati kao neprekidna diskusija, koja uključuje izmenu suprotnih mišljenja, u-bedivanja, intelektualne kompromise, i u kojoj se čovekov razum pojavljuje kao jedini i vrhovni arbitar.

Tako ćemo postepeno odgonetnuti dublji smisao Hristićeve drame: ona će nam se ukazati kao sukob dva suprotno nastrojena osećanja sveta, kao konflikt velike teme iskustva, koju oličava Tiresija, i teme apsolutne nevinosti, koju nosi Edip. Iako drama prividno ne pruža određen zaključak i završava se na vrhuncu krize, nema nikakve sumnje da se pred Edipom neumoljivo prostiru neispitani predeli postojanja, i da će on u budućnosti prigrliti život i s njim neku manje apstraktnu čistotu. Hristićeva drama sugestivno priča, dakle, kako se jedna mladalačka fikcija cvileći povlači u mrak, i predstavlja hrabar, gorak, izazivački pokušaj opravdanja vaninonovnog nailaska čovekove zrelosti.

Dodajmo, najzad, da je Hristić vešto izbegao opasnosti, koje presreću pisce sa sličnim procedom. Junaci *Čistih ruku* su, kao što je naglašeno, personifikacije određenih ideja ili teza, ali u dubini svake ličnosti postoji po jedno vibratno, gotovo čulno jezgro, koje im daje dimenziju stvarnosti na sceni; istovremeno, u ovoj drami zasićenju moralnim problemima i racionalnom akcijom, svaki pokret ruke ili izgovorena reč očitavaju se prema nekoj beskonačnoj pozadini.

Mladi reditelj Predrag Bajčić znatno je skratio Hristićev

Nastavak na 7. strani

Semjuel BEKET

IZ JEDNOG NENAPUŠTENOG RADA

kako to bješe kažem prije Pima s Pimom pošlije Pima kako je to dio prvi dio drugi dio treći govorim kako čujem

glas jednom vani quauqua na sve strane tad u meni kad prestanem dahtati sad u meni reći mi ponovo prestati mi pričati prizivanje

prošli trenuci stari snovi iznova ili novi kao oni što prolaze ili stvari još i sjećanja kažem ih prošli trenuci stari trenuci stari snovi novi snovi sjećanja prošlih stvari kažem ih kao što ih čujem kad prestanem dahtati

u meni sada što bješe vani čujem ih kad dahtanje prestane zvukove drevnog glasa u meni ne moga

moj život posljednje stanje posljednje izdanje slabo rečeno slabo čuveno slabo preoteto kad dahtanje prestane slabo promrmljano blatu kratki pokreti donjeg lica gubici se svuda.

zabilježeno ipak negdje kako stoji kako dolazi moji trenuci niti milionitina sve izgubljeno skoro sve neko slušajući neko bilježeći ili isto

ovdje tada dio prvi kako bješe prije Pima prirodni poredak izgleda više ili manje moj život što je ostalo čujem prirodni poredak događaja izgleda više ili manje poimam navodim dati trenutak

dugi prošli ogromni razmak vremena dalje očiakle prirodni poredak ogromni razmaci vremena

dio prvi prije Pima kako ja dospeljem ovdje kako je vreća dospjela ovdje ako sam to ja bez znanja bez pitanja bez zanimanja

život život drugi u svijetlu nekad narečeno da je moj bez uzdizanja nazad k tome niko da pita toliko mnogo od mene sve izgubljeno nekoliko likova pokatkada u blatu zemlja nebo stvorenja u svijetlu neka uspravno

vreća jedina imovina osjetiti malu vreću uglja pet kamena mokru jutu gnejčim je ona kaplje u sadašnjoj ali dugi prošli ogromni razmak vremena moj život početak prvi znak života upravo prvi

fada na svom laktu vidim sebe kažem poduprijeti se gurnuti svoju ruku brojati limenke nemoguće jednom rukom ustrajati u tome tu i tamo jednog dana biće moguće

isprazniti ih u blatu povratiti ih jednu po jednu limenke nemoguće preslab strah od gutitka

nema gladi komadić tunjevine tad jesti pljesnivo nema potrebe brinuti oni će me providjeti

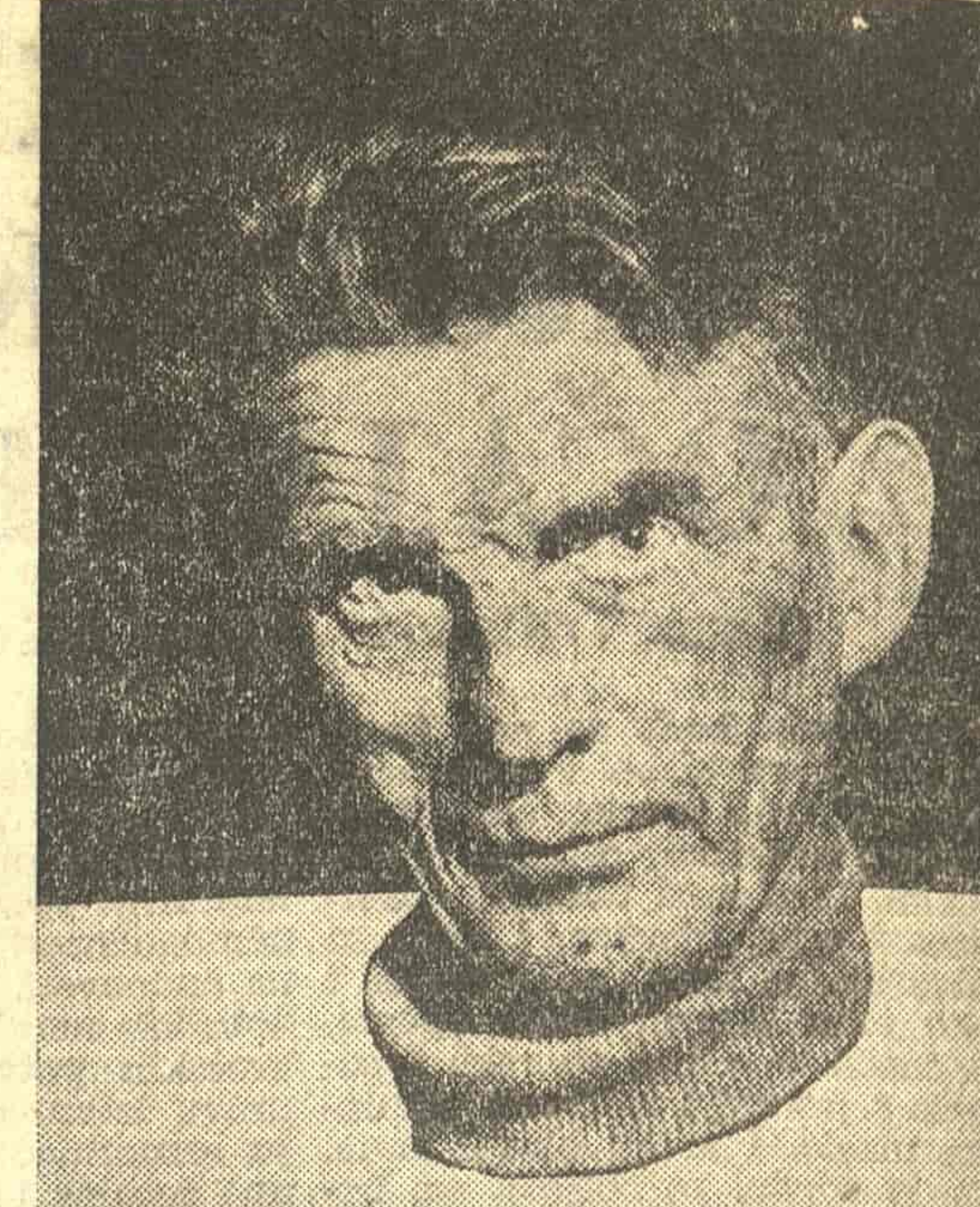
limenka načeta vraćena u vreću ili ostavljena u ruci pamtim kad pođem jesti ponovo ili zaboravim otvoriti drugu to jedna ili druga nešto škripi tu je početak mog života posljednje izdanje

druge izvjesnosti blato tmina ponavljam vreća limenke blato tmina samoća to je sve za trenutak

ravno na svom stomaku vidim se zatvoriti svoje oči ne plave druge pozadi i vidjeti sebe na svom stomaku otvoriti svoja usta moja usta se otvore jezik izađe isplazi u blatu vidim sebe jedna minuta dvije minute i nije pitanje smrti od žedi sve to vrijeme ogromni razmak vremena

život u svijetlosti prvi lik neko iko posmatrah ga na svoju priliku iz daljine kradomice u ogledalima noću kroz prozore osvijetljene prozore prvi lik

i rekoš posmatrah ga i rekoš sebi bolji je no što bješe manje budalast manje okrutan manje priljav manje star manje jedan i ja rekoš sebi a ja loše na gore loše na gore kradomice

nešto škripi tu

ili rekoš sebi nisam ništa gore ništa bolje i prevarih se

pomokrih se tu je drugi lik pokakih se u svoju kolijevku nikad tako čistu otada

isjekovi makazama na tanane rese krila leptirova prvo jedno krilo tada drugo nekad za promjenu dva jednovremeno oslobodih tijelo u sredini nikad tako dobro otada

ovdje napuštam zasada prekinuti dahtanje i čuti da ovdje napuštam zasada život u svijetlosti i nastavljam

mrmljajući to je tek zastoj ja putujem to je tek zastoj

pitanja ako bih popustio otvarač limenke tu je drugi predmet šta tad ili kad vreća je prazna šta tad ta vrsta

odbačena odbačena doba svako herojsko gledano sa slijedećeg kad posljednje kad bješe moje zlatno svaki štakor ima svoju moću kažem kao što čujem

koljena podignuta leđa svijena u srp sad vidim sebe na svom boku pritišćem vreću na stomak držati je jednom rukom iza leđa spustiti je pod glavu a da ne izmakne ne dam joj nikad da izmakne

ne strepiti kažem da se ne izgubi nešto drugo narečeno što ne čujem šta kad je prazna. Staviti svoju glavu u nju zatim svoja ramena tjeme moje glave taknuće dno

lik žena podiže glavu sa svog pletiva i gleda me likovi su svi na početku dio prvi kažem kao što čujem vidim ih u blatu uskoro će prestati

ona je deset jardi od mene petnaest jardi ona kaže najzad sebi sve je dobro on radi

glava mi leži na stolu moja ruka podrhtava visoko vjetar oblači hitaju stol klizi od svijetla ka sjeni sjena ka svijetlu

nije svršeno ona se svija slijepo svome radu opet igla oklijeva u tkanini i stoji ona se pribire i gleda me ponovo treba samo da me zovne imenom mojim dođi i osjeti me ali ne moja smirenost ona sve više i više nelagodno iznenada napušta kuću i odlazi prijateljima

svršeno je to ne bješe san ne sanjah to niti sjećanje ne bjehu mi data sjećanja bješe to takav lik koji ponekad vidim u blatu dio prvi tek nekad uobičajah vidjeti

s pokretom kažem onog što karte dijeli također da se opazi među izvjesnim sijajcima zrna odbacujem prazne limenke one padaju bez zvuka

toplinu prvobitne sluzi navodim ako pravo pamtim neprobajnu tminu

iznenada kao sve što ne bješe tad je iznenada ja ne idem zbog prijavitine nešto drugo ne rečeno što ne čujem što iznenada spremi iznenadan niz subjekt objekt subjekt objekt i idem

uzeti uzicu to je drugi predmet iz vreće blizu grla vreće objesiti o moj vrat moram znati trebaću obje ruke ili slijepo to je jedna ili druga i čit deset jardi petnaest jardi zastoj

u vreći do sada ukratko ponavljam limenke otvarač uzica ali želja za nečim drugim ne to ne

LIKOVNA UMETNOST

Prvi oktobarski salon

U čast oslobođenja Beograda organizovana je velika izložba savremene srpske umetnosti. Oktobarski salon održavaće se svake godine i trajeće po mesec dana. Na ovogodišnjoj, prvoj izložbi zastupljena su 82 autora sa 150 eksponata. Od tehnika salon obuhvata slikarstvo, grafiku, vajarstvo i tapisineriju.

Slikarstvo

U salonu je slikarstvu dato najveće prostora. Veliki broj učesnika doneo je i bogatu stilsku i idejnu raznolikost umetničkih rešenja, što svakako predstavlja jednu od osnovnih karakteristika našeg savremenog slikarstva. Već sam broj naših eminentnih slikara koji ovde izlažu bio bi dovoljan da opravda jednu od ovako veliku manifestaciju. Njihova dela zajedno izložena predstavljaju jednu vrstu rezimea našeg savremenog slikarstva. Taj i takav pregled potstiče zaključke,

izaziva konfrontacije i poređenja, i daje mogućnosti posmatranja sa raznih aspekata. Ipak, za kritičara, na ovom mestu, najlogičnije je proći u sećanju još jednom kroz salon i zabeležiti ono što je iz ovog ili onog razloga najviše izazvalo pažnje.

Ne bi trebalo posebno isticati generacije, gledalac se ionako ne bazira na njih. Pa ipak, treba odmah naglasiti da je vitalnost našeg starog majstora, JOVANA BIJELIČA morala svakog da obrađuje. Zato njime i počinjemo ovaj kritički osvrt.

Navikli smo da s nepoverenjem prilazimo kompoziciji s više figura. Međutim, na izložbi, dve slike sa ovim likovnim motivom, međusobno duboko različite, predstavljaju svaka na svoj način po jedno odlično rešenje. KUNOV „Odmor“ je ozbiljna, izvanredno studiozna, u formu proščena, u boji sažeta kompozicija u kojoj tradicionalno tretirani odnosi bojenih površina nisu

umanjili snagu jednostavnog i modernog kazivanja doživljaja. MIRJANA MIHAČ dala je svojom „Porodičom“ vrlo originalno rešenje. Sukobom svetlih i tamnih površina postigla je dinamičnu i u kolorističkim odnosima neobičnu celinu. Umetnica ne izlaže često, utoliko više ova odlična kompozicija upozorava na zanimljivost i uspeh nje nih sadašnjih trženja.

GVOZDENOVIC je jedan od naših rećkih slikara koji nije nikada razočarao gledaoca. Nepogrešiva temperatura njegove paleta, majstorstvo metjea i onaj njegov najvitalniji izraz čuvaju mu visoko mesto u našem slikarstvu, kako juče tako i danas. Znalaci radene, MARKOVE mrtve prirode ovog su puta nešto hladne i uzdržane. Dok KONJOVICEV pejzaž donosi zvučnost majstorove palete ostale dve slike zaista nisu srećno odabrane. ZORA PETROVIC daje hitre varijacije na svoju omiljenu temu ženskog akta; u trećoj slici sa figurom u pro-

filu, postigla je izvanrednu monumentalnost. Čudno kako za originalnost izraza ove naše slikarke ne postoji dovoljno razumevanja. Koreni njenog slikarstva jesu u prošlosti, ali je vitalnost njenog slikarskog temperamenta ostala izrazita isnažna. PEDA MILOSAVLJEVIĆ, uvek dopadljiv, zanimljiv je u rešenju „Figure“ sočan u koloritu „Dubrovnik“, dok se u „Jutu“ od više prepušta virtuoznosti samog postupka. — Uglavnom u plavu mrtkom akordu majstorski izvedene, MILUNOVIĆEVE slike angažuju pažnju gledaoca svojom čudnom snagom asociranja. — Tri lepe ČELICEVE vizije pejzaža radene s kuno nerva i senzibilitetom izgleda nagoveštavaju jednu novu slikarevu fazu. — Apstraktna kompozicija ZORANA PETROVICA odlično slikana mekom, sočnom fakturom u trozvuku zelene, crne i plave daleko je logično razvijeno transponovanje umetničkih ranijih preokupacija. — PROTICEVA mrtva

priroda izuzetna po koncepciji kompozicije i finoći odnosa bojenih po vršina, svojom nadahnutom studioznošću pripada novom razdoblju slikarevog stvaranja. Utoliko je više za žaljenje što je umetnik izložio samo jednu sliku. — U SAMUROVICU dobila je apstraktna struja našeg slikarstva jednog vrlo osetljivog umetnika čiji je originalni svet odobleska građen elementima izmaštanih vizija srednjovekovnih enterjera. — Susret sa lepim slikama CUCE COKIĆ posle tako duge pauze, prestavlja pravo iznenađenje Salona. Na njima smo našli poznatu senzibilitet i nerv umetnice uz izvanredno osećanje mere i jedan sasvim novi koloristički ritam. — I na ovoj izložbi, među tolikim umetnicima, SRBINOVIC ostaje jedan od najmarkantnijih iz postleratne generacije. Vitalnost koncepcije, originalna rešenja kompozicije i najređi koloristički odnosi čuvaju njegovom delu visok umetnički nivo. — KOSTA BRADIĆ je pokazao vrlo interesantna traženja u oblasti bojene materije, a SLOBODAN GAVRILOVIĆ razvija svoja ispitivanja mogućnosti koje pruža specijalna obrada fakture. — Među najmladima o-

setno je vrlo strogo poštovanje metjea i tople slikarske materije, njome VLADIMIR VELIČKOVIĆ postiže atmosferu jednog sasvim izuzetnog ambijenta satkanog od beznačajnih objekata koji donose neobične, žive bojene zvuke, a LJUBO POPOVIĆ čudnu viziju čija je morbidna groza utopljena u klasične tonske odnose. Gledajući izložene radove pojedinih umetnika sve se više nameće uverenje da pri odabiranju eksponata za jednu izložbu ovakvog značaja zaista se ne bi trebalo osloniti samo na stvari koje umetnik pošalje uoči samog žiriranja. Kako nije reč o nama nepoznatim i stranim autorima, treba u interesu kvaliteta cele izložbe, s odabiranjem eksponata početi znatno ranije, i to kako sa izložbi tako i iz teljea. Jer, poznato je da i odličan umetnik često najviše voli svoje poslednje radove pa i onda kada oni ne predstavljaju njegovu punu meru. Po Salonu se vidi da se to događa i stariim (ARALIĆA, RADOVIĆ i srednjim (BOŠAN) i mladim (TODORIĆ). Što je veći broj žirija, više je različitih shvatanja, pa prema tome više i ustupaka i kompromisa.

izgleda da mi je dato ovaj put. Ili drugu stvar, sa mnogom ovdje u blatu u tmini u vraci u do-
segu ne to ne izgleda da je stavljeno u moj
život ovaj put

stvari korisne kao krpa da se obrišem njom
ili ugodno za opip

koje traživi uzalud među limenkama sad jedra
sad drugu prema želi lik trenutka koje tako
traživi sve dok se ne zamorim obećavam sebi
traživi ponovo kad manje umoran sa možda
malo više uspjeha ili pokušati i posve izgnati
iz svog uma govoreći uistinu uistinu ne misli
više o tome

ne želja da se bude nešto manje bijedan riječ
je prekajka želja za malo ljepote prekajka tako-
đer ne kad dahtanje prestane ne čujem ništa
te vrste to nije kako mi se kaže ovaj put

niži za posjetiocima ne želja za posjetiocima
ovaj put dolazeći pema meni sa svih strana
svake vrste govoreći mi o sebi život i smrt
kao da se ništa ne bješe dogodilo možda čak
o meni najzad da mi pomognu izdržati tad
zbogom do drugi put svaki od njih natrag
putem kojim je došao

sve vrste staraca kako su ljuljali mene na svom
koljenima zavežljajući flanela i čipke za-
tim su slijedili moj tok života

drugi ne znajući ništa o mom početku osim
onoga što su mogli pabirčiti iz javnih izvje-
štaja javnog govorkanja ništa o mojim po-
čecima u životu

drugi koji bijahu uvijek poznavali me ovdje
na mojem posljednjem mjestu njihovom pri-
čanje je o njima samim o prolaznim radostima
i bolovima o carstvima što se radaju i umiru
kao da se ništa ne bješe dogodilo o meni
možda također na kraju

ostali konačno koji ne znaju mene ipak stu-
paju teškim korakom mrmļajući sebi tražili
su utopište na pustom mjestu da budu sami
najzad i daju oduška svojim bolima nečujno

ako oni vide mene ja sam čudovište iz pustoši
koje gleda čovjeka po prvi put i ne bježi pred
njim istraživači donose kući njegovu kožu
među svoje trofeje

iznenada iz daljine korak glas ništa tad izne-
nada nešto nešto tada iznenada ništa iznenada
iz daljine tišina

život tad bez posjetioca sadašnje izdanje ni-
kakvi posjetioći nikakve priče nego moje ni-
kakvi zvuci nego moji nikakva tišina nego ti-
šina koju moram razbiti kad ne mogu da pod-
nesem više to je s čime moram izdržati

ako ostali stanovnici očitno svevažeća duga pre-
pirka da ne da ne natežući dok najzad zaklju-
čak ne ja jedini izabran dahtanje prestaje i
to je sve što čujem jedva čujno ako ostali
stanovnici pored mene ostali ovdje zauvijek u
blatu tmini duga prepirka svaki izgubljen zak-
ljučak ne ja jedini izabran

a ipak sam meni dat sam kao da bijah okusio
ljubav male žene u mojem dosegu i sanjajući
također to je u snu također o malom čovjeku
unutar nje imam to u svom životu ovaj put
tu i tamo dok putujem

ili u nedostatku srodnog mesa rezervni san
ovce ovca ona ne bi došla meni ja bih išao
njoj uvući se u njeno runo ali oni dodaju ne
samo životinja ovdje duh je neophodan um
također minimum od svega inače suviše velika
čast

okrećem se prema svojoj ruci svojoj slobod-
noj ruci privlačim je k svome licu to je po-
moć kad sve nedostaje hrana za misao likovi
snovi spavanje i velike potrebe kad velike po-
trebe nedostaju potreba ići jesti povraćati i
niže potrebe sve moje velike kategorije bića

MILAN KONJOVIĆ: COSAK »DZINE«

Ali to ipak ne bi moralo dovesti do
izlaganja radova koji se teško mo-
gu uklopiti u opšti nivo izložbe
(KEČIĆ, DAMJANOVIĆ, MILAN PO-
POVIĆ, VANJEK).

Grafika

Izgleda da je u poređenju sa o-
stalim tehnikama grafika u celini
donela najbolje rezultate. Ovdje se
može reći da ni jedan eksponat
nije povredio opšti nivo, a ima ih
koji se mogu ubrojati u zaista od-
lične. KARANOVIĆ i SRBINOVIĆ,
prvi naročito majstorstvom metjeja,
a drugi originalnošću invencije,
pokazali su i ovog puta da su o-
pravdano pripada vodeće mesto u
našoj grafici. Jedan od najmlađih
izlagača, BRANKO MILJUŠ pre-
stavljajući među graficarima nepo-
iznenađenje. Odlikuje ga zanatska
zrelost, talenat za kompoziciju i
fina osetljivost za mogućnosti gra-
fičkih rešenja. — Senzibilan i ličan,
NIKOLAJEVIĆ je dodao srpskoj
grafici akcente čiste lirike, postup-
kom kojim se do sad ni jedan naš
umetnik nije poslužio sa toliko au-
dekvatnosti između ideje i oseća-
nja, izraza i mogućnosti. — KRATO-
HVILOVE bojene gline, pune di-

namike i ritma, izvanredno postig-
nutih hromatskih odnosa i vrlo
moderne u koncepciji i postupku
zaista se mogu ubrojati u najbolje
ekspozate na izložbi.

Posleratni procvat grafike oči-
gledno nije bio trenutak. Naši u-
metnici pokazuju izvanredan afi-
nitet za izražavanje u ovoj tehni-
ci a interesantno je da u njoj negu-
ju više tonske odnose slikarskog
karaktera nego jednostavna linear-
na rešenja, više bogatstvo materije
na rešenja, više bogatstvo materije
nego lakonski izraz poteza. I mada
ne govorimo o velikim delovima, ali
je osetan nedostatak nekolicine na-
ših graficara — Maskarelija, Luko-
vića i naročito Stojana Čelića —
ovaj otesek Salona pokazuje lepu ho-
mogost i kvalitet celine.

Skulptura

Skulptura predstavlja najslabiji
deo izložbe.
Mada je STILOVIĆEV doprinos
značajan, naročito sa abonosom
koji znači izuzetan umetnički do-
življaj. »Dve forme« ANE BEŠLIĆ,
donose savremenu interpretaciju
harmoničnog odnosa masa; iako je
JANKOVIĆEV »Portret slikara« u
svojoj vrsti odličan skulptorsko
rešenje, a oble mase OLGE JAN-
ČIĆ predstavljaju originalna vajar-

ska rešenja za doživljaj snažne vi-
talnosti; iako figure MIŠE POPO-
VIĆA znače doprinos sintezi tradi-
cionalnog i modernog shvatanja
forme, a skulpture OLGE JEVRIĆ
donose klimu svetskih avangardnih
pokušaja — ipak izložena skulptura
u celini predstavlja najslabiji deo
izložbe. Pojedine dobre stvari, ne-
naglašene brojno, nisu mogle da
spasu opšti utisak. Medutim, srp-
sko vajarstvo je bolje nego što to
pokazuje većina ekspozata Sa-
lonu, ono je i bogatije.
Nigde se nije tako negativno po-
kazalo šta znači pri jednoj ovako
odgovornoj prezentaciji ograniči-
ti se samo na poslat materijal, jer
svi znamo koliko je vrednih stvari
po ateljeima! A ovdje, ne samo da
nedostaju imena skulptora i sred-
nje i mlade generacije nego je i
izloženi materijal vrlo neujedna-
čen. Ako broj ekspozata bežično u-
jedno i isticanje kvaliteta, zašto
(osim Stojanovića koji izlaže po pozivu)
ni jedan od vajara nema po tri eks-
ponata? Celina izložbe samo bi do-
bila da je povećan broj ekspozata
dobrih skulptora. Ako se išlo za
najvišim dostignućima, zašto su
izložene i slabe stvari od umetni-
ka za koje znamo da imaju znat-

ESEJISTIKA

Korist od estetike

Sa međunarodnog Kongresa za estetiku

Prihvatajući i reprodukujući jednu temu sa Kongresa esteti-
čara u Atini, želimo ne samo da
obavestimo o dragocenim misli-
ma koje je na Kongresu izložio
Etjen Surio. već i da potstakne-
mo na razmišljanje o jednoj važ-
noj stvari, koja izaziva tako
mnoge nesporazume. Znamo da
mnogi književni i umetnički kri-
tičari, polazeći od istoriskog ne-
uspeha spekulativne estetike, od
kasnijih plodnih kolebanja ove
nauke između spekulacije i empi-
rije, poriču potrebu i vrednost
estetike. Znamo takođe da mno-
gi gledaoci i slušaoci sumnjaju u
to da im estetika može biti od

liku između velikog dela i osred-
njosti, između stvarnog genija i
banalnosti i prazne agresivnosti.
U osnovi takvih diskusija nalazi
se, po Surio, teškoća prilago-
đavanja inventivnog vitalnosti
savremene umetnosti.

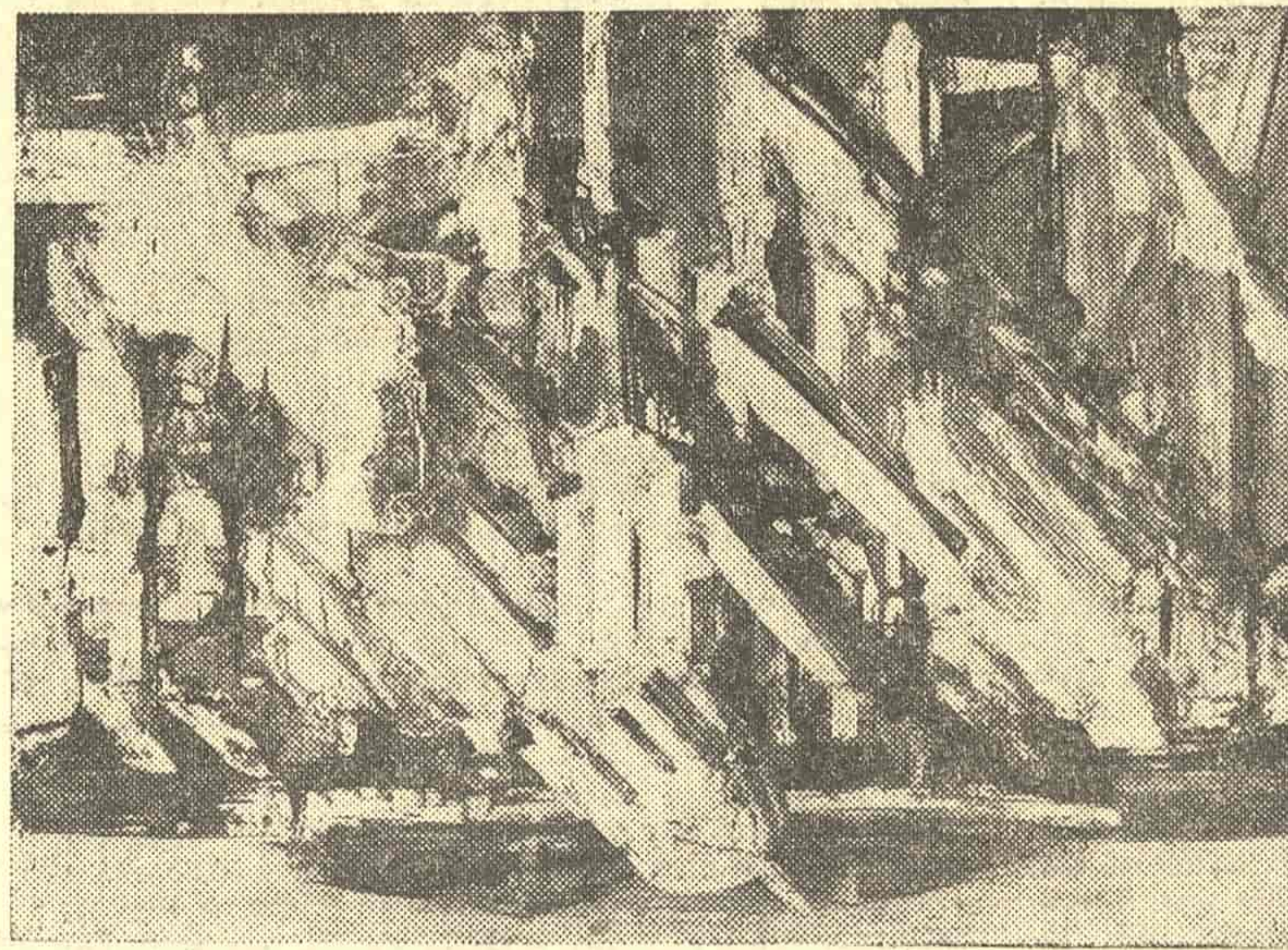
Najvažniji je problem da li
umetnik može izvući neku korist
od estetike, i to ne samo iz di-
rektnog, ličnog poznavanja ove
nauke. Očigledno je da estetika
ne može pružiti umetniku nikak-
va rešenja za probleme koji se
otvaraju u njegovu stvaralaštvu,
ali estetika može rešiti neke op-
šte probleme koji se nameću
umetniku u njegovom konkret-
nom životu: ona može ukazati
na teškoće, na primer, ekonomske
i tehničke, na koje će umetnik
sigurno naići, na nerazume-
vanje publike i td., ali i na me-
tode nekih genijalnih stvaralaca,
kojima su bile uspešno savlada-
ne te teškoće. Zatim, budući da
je umetnik uvek svoj sopstveni
kritičar, sve ono što je rečeno
o koristi estetike za kritiku, va-
ži i u ovom odnosu.

Ali ono što je po Surio bitno
i što dosad nije dovoljno uoče-
no, jeste činjenica da razvoj es-
tetičkih studija može indirektno
pomoci umetniku, tako što će
disponirati stvari oko njega, da
bi se njegov genij mogao pot-
puno razviti i ostvariti. Estetika
je uvek predstavljala ohrabrenje
za umetnost, estetika je mogla
i može učiniti da umetnik ne
bude usamljen. Dužnost je este-
tike da sreduje ogromni psiho-
loški i socijalni kontekst, u ko-
me akcija umetnika stiče efikas-
nost i sigurnost.

Najzad, Surio iznosi svoje mi-
sli o onome što se u umetnosti
intelektualno ne može izreći, što
prekoračuje nauku, ali ne dolazi
u sukob sa njom, i što on na-
ziva svetim.

Toliko Surio.
Završavajući ovaj članak žele-
li bismo da alternativu koju smo
u uvodu postavili, estetika: filo-
zofska ili posebna nauka, rešimo
u prilog posebne nauke, ne po-
ričući filozofski značaj i karak-
ter ove nauke. Svakako je mo-
guće podeliti filozofske i pose-
bnonaučne zadatke estetike i pro-
vesti mnoga konkretna istraživa-
nja, koja će stajati u neusilje-
nom skladu sa filozofskim fun-
damentima ove nauke. Od tradi-
cionalne filozofske discipline,
estetika je danas postala samo-
stalna posebna nauka, pa valja
promisliti moguće koristi od
ove nauke i unaprediti njenu
društvenu efikasnost.

vo na goleme namere i velike
nade.
Pre svega estetika jeste i mora
biti nauka. Makoliko veliko bilo
uživanje koje pružaju književni
eseji o umetnosti, makoliko ve-
lika bila korist od filozofskih
razmišljanja o prirodi umetnos-
ti, estetika započinje tamo gde
ima tačnih, solidnih i primenli-
vih saznanja. U ovom trenutku
raspoložemo tako mnogim po-
zitivnim znanjima o karakteru u-
metnika, o postupcima stvarala-
čke misli, o uklapanju dela u
dati socijalni kontekst, o indivi-
dualnim i kolektivnim reakcija-
ma ljudi itd., da se logično na-

PEDA MILOSAVLJEVIĆ: DONJA KREDA

koristi u trenutku kada dođu u
neposredan dodir sa umetničkim
delom. Najzad sami umetnici naj-
češće i najiskrenije ne veruju u
to da će im nauka o lepom olak-
šati ili razjasniti njihov prakti-
čan, pronalazački, stvaralački po-
sao. Zato se, naizgled s pravom,
možemo pitati: čemu estetika?

Ako estetiku tradicionalno od-
redimo kao filozofsku disciplinu
ili, tačnije, kao samu filozofiju
sa gledišta umetničkog stva-
ranja, onda ćemo razumeti
samosvesno i dosledno porica-
nje svake moguće koristi od
estetike, kako za publiku, tako
i za samog umetnika: estetika
se piše za onog, kome umetnost
predstavlja zagonetku i problem,
za onog ko je u stanju da se
kreće na nivou filozofske reflek-
sije. Tako shvaćena estetika o-
staje, dakle, po sopstvenom od-
ređenju bez pravog dejstva na
umetnički i društveni život.

Ako, međutim, uzmemo esteti-
ku ne samo kao filozofsku, već
pre svega kao posebnu nauku,
koja danas raspolaze obiljem po-
zitivnih saznanja, onda se tek
otvara pitanje efikasne primene
i praktičnog proveravanja tih
znanja, pitanje koristi od este-
tike.

Odavde polazi Surio, napomi-
njući sa pravom, da korist ni-
kada ne sme biti pokretač nauč-
nog istraživanja, ali da svaka
prava nauka mora naći, ranije
ili kasnije, korisne primene, koje
pokazuju njenu povezanost sa
aktuelnom i živom realnošću. U
ime dosad obavijenog rada u
ovoj naučnoj oblasti, Surio usta-
je protiv svake suviše skromne
ili suviše ograničene koncepcije
estetike: estetika ima puno pra-

meće pitanje koristi od tih zna-
nja i te nauke.

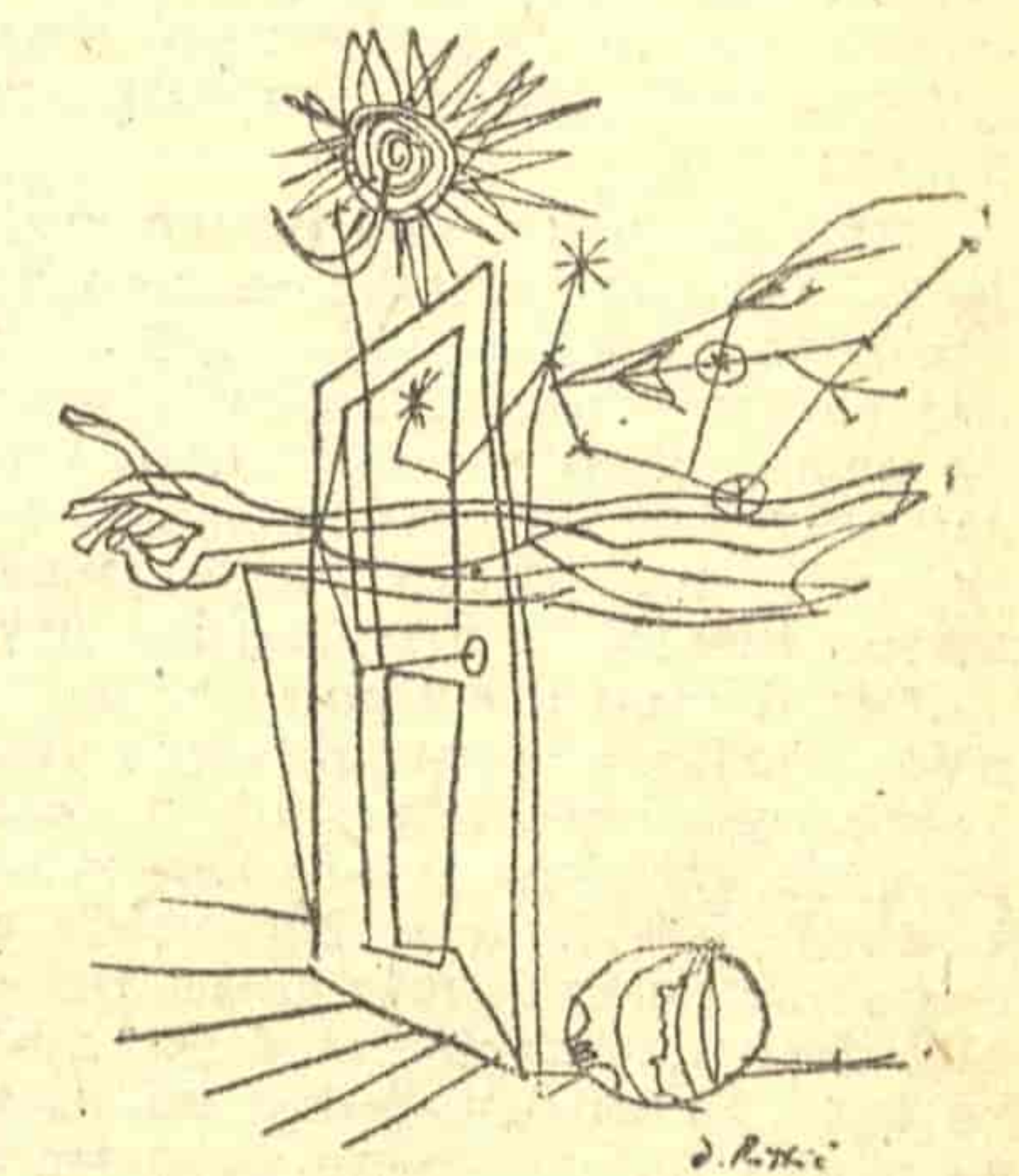
Surio ističe sledeće momente.
S obzirom na to da se estet-
ska činjenica uvek javlja pove-
zana sa socijalnim, psihološkim,
ekonomskim itd. činjenicama,
u teoriji o tim činjenicama neop-
hodno je znati i ulogu estetskog
faktora. U takozvanoj industrijs-
koj estetici ispituju se na pri-
mer uticaji estetskog ukusa pu-
blike na određene fabričke pred-
mete u okviru jednog socijalnog
i ekonomskog kompleksa.

U vaspitnom pogledu Surio
ističe da je korist od estetike
očigledna i velika. Nije u pitanju
samo umetničko vaspitanje, već
opšta kultura i, naročito, razvoj
detinjstva i mladosti.

Surio dalje naglašava prak-
tičan značaj takozvane prospek-
tivne estetike, koja, po nje-
govoj definiciji, treba da pri-
meni već poznate ciklične za-
kone umetničke inventivnosti,
razvoja ukusa publike, peri-
odičnosti estetskih revolucija i
td., da bi predvidela verovatnu
situaciju umetnosti za deset, za
dvadeset sledećih godina.

Zatim, estetika je od koristi
umetničkoj kritici. Profesionalna
kritika se po Surio mora osloni-
ti na pozitivna znanja iz este-
tike, ako već ne želi da zastupa
perspektive jedne koterije, mon-
denske grupe ili neke redakcije.
Svaka ozbiljna kritika je prime-
njena estetika. Ali i u svakida-
šnjoj, familijarnoj kritici izvesna
estetička znanja bi bila dovolj-
na da se otkloni na primer bes-
mislena diskusija u kojoj treba
zauzeti stav za apstraktnu umet-
nost ili protiv nje u celini. Ta-
kav stav može zauzeti samo onaj
ko nije u stanju da pravi raz-

Milan DAMNJANOVIĆ

naše umetnosti koja nije ni slaba
ni nezrela, niti tako neinventivna.

Tapiserija

Savremena umetnost potstakla
je pravu renesansu tapiserije.
Mnogi su u svetu slikari i vajari,
i to iz redova najvećih, koji se izra-
žavaju i ovom tehnikom negujući
mnoge njene vidove. Plemenita,
mada vrlo komplikovana za izvođe-
nje, tapiserija je među tehnikama
moderne umetnosti ona za koju naš
čovjek — i umetnik i gledalac —
ima vrlo mnogo afiniteta. Zato je
svakako vrlo opravdano što je sa-
lon obuhvatio i tapiseriju.

BOŠKO PETROVIĆ je sa svoja
tri ekspozata (naročito »Kreveti na
sprat«) postigao i ritam kompozi-
cije i slobodu invencije koja je sa-
vladala prepreke koje često name-
će postupak tkanja. Ali mada je
PETROVIĆ dobar majstor tapiseri-
je, nije jasno zašto se salon zado-
voljio samo jednim izlagačem.
Treba je insistirati na radovima
Vujaklje, zatim Olivere Galović i
naročito na monumentalnim i ori-
ginalnim ostvarenjima Milice Zo-
rić. Tek tada bi i ovaj otesek Sa-
lona pokazao i svoju raznovrsnost
i svoj pravi umetnički nivo.

Oktobarski salon predstavlja
neosporno — i pored nekih oprav-
danih zamerki i propusta — zna-
čajnu kulturnu manifestaciju. Od-
ziv umetnika i publike najbolji je
dokaz da je ona i dobrodošla. Vidi-
mo da je ovaj Salon bio zamišljen
vrlo široko, išlo se za velikom smo-
trom savremenog stvaranja. Možda
je to i opravdano za prvi put. Ali
posle ovako opširnog uvođa, veru-
jem da bi Oktobarski salon du-
ćih godina mogao ostvariti užu, ali
zato još kvalitetnije izložbe kompo-
novane u sklopu jedne određene
koncepcije u pogledu imena umet-
nika, odnosno izbora radova. Ta-
kve bi izložbe izgubile revijalni ka-
rakter koji treba ostaviti manife-
stacijama stručnog udruženja, a
dobile bi oblike antologija, razli-
čitih prema koncepciji i sastavu
žirija koji ih komponuje, ali uvek
na visokom umetničkom nivou. Ta-
kve bi likovne antologije doprinele
i selekciji materijala i njegovom
najobjektivnijem vrednovanju kao
i većoj vitalnosti same izložbe a
manjoj mogućnosti utišavanja po-
jedinih prodora

Dr Katarina AMROŽIĆ

Jezik i literatura

U Alpbahu, u Tirolu, održan je seminar (šesnaesti po redu) koji je okupio stručnjake za probleme lingvistike, psihologije i psihopatologije govora, filozofije jezika, estetike i pedagogije. Opšta tema skupa bila je »Jezik i svet«. Među referatima koje su podneli učesnici seminara posebno je zanimljiv ovaj koji je pod gornjim naslovom podneo Rene Etiambel, profesor uporedne književnosti na Sorboni. Donosimo najznačajnija i najzanimljivija mesta iz tog referata.

U ovoj krizi zapadne savesti koju doživljavamo, a u kojoj kriza poetskog jezika može da izgleda kao epifenomen bez važnosti, teško je rešiti da li je kriza književnog jezika uzrok ili posledica opšte krize. Sklon sam da pomislim da je ona, prema slučaju, čas jedno čas drugo, ponekad čak i jedno i drugo. Ako je, kao što smo videli, reč OBJEKTIVNOST u totalitarnim zemljama opterećena jednim zlokočnim, požorativnim (a za onoga koji se hvali OBJEKTIVNIM duhom: ubistvenim) smislom, može se smatrati da je, u tom slučaju, izopačenost jezika posledica izvesnog režima. Ali kada je OBJEKTIVNOST, pod Hitlerom, osuđivao čoveka ili neko delo, onda je to zato što je Hitler, da bi učvrstio svoj režim, počeo ozbiljno da iskrivljuje, u svojim propagandnim govorima, smisao najbolje definisanih reči sa isto toliko malo stida sa koliko to čine stručnjaci za reklamu. Ubuđujući ni za jednu tvorevinu neće biti dovoljno reći da je DOBRA: ona mora da bude barem od BOLJIH, ako ne i ponajboljih među najboljim. U onoj meri u kojoj se udaljava od pozitivnog stupnja poređenja, reklama u nama kviri jedan dragoceni smisao. Smisao za diskretno, jer nekažnjeno tvrdi da je svaka od deset vrsta cigareta koju hvali »najbolja na svetu«, »najviše osvežavajuća na svetu«, »najzdravija na svetu«. Sintaksa reklame navikava čeo svet da je samo po sebi prirodno lagati tako bezočno. Pred ovom najopasnijom degradacijom jezika, izvesni pisci, pod izgovorom da se odupiru ovom bestijalnom karabima (od španske reči algarabía koja je postala sinonim za nerazumljivi jezik — prim. prev.), a kako im na tome ne čestitati? Reaguju, nažalost, svuda po malo, jednom tako radikalnom kritikom celokupnog jezika i jednim tako izbegnutim traženjem božanskog jezika pa umesto da doprinese uspostavljanju jedne kompromisne situacije oni je, ponekad, samo otežavaju na druge načine. Ma koliko se divio jezičkom eksperimentisanju Džemsa Džojasa, zbog njegove strogosti i poštenja, očigledno mi je da »Finaganovo buđenje« prethodno blistavo besmislicu u odnosu na prirodu književnog jezika. Da bismo odmerila opasnost koju prethodno blistavo čuveni primer dovoljno je pročitati, kao što sam to ja učinio, komplet časopisa TRANSACTION, kome je davao boju pesnik Ežen Žola, koji je umro pre nekoliko godina. Svi ovi ljudi odbacuju REČI, svi oni su opsednuti idejom postizanja tačnog sklada između stvari i simbola, svi ti ljudi tragaju za onim što zovu, na primer, METAFONEMIMA, POLIVOKABLIMA ili ONTOGRAMIMA, najzad ozbiljnim supstitutima reči koji će, konačno, omogućiti piscu da zabeleži ne samo privid, nego i suštinu stvari, ako ne i samu suštinu Bica.

Između Dalamberovog stava po kome bi se »uštedela pitanja i muke kada bi se najzad odredilo značenje reči na jedan jasan i precizan način«, i onog Kolridžovog: »Hteti definisati svaku reč, to znači zatvoriti vrata istini«, vidimo kako poverenje koje je vek prosvetljenosti imao u čoveka degenerise u nepoverenje prema onome, što mnogo više nego smeh, ma šta se o tome reklo, ostaje svojstvo čoveka i njegov ponos: jezik.

Da li ćemo se, pod izgovorom, da ova kriza jezika »odražava« kako se, ponekad, pomalo uprošćeno govorilo, krizu infrastruktura, pomiriti sa sudbinom i pokoriti onima koji hoće da nam namegnu jezik reklame ili onima koji, satanski, žele da govorimo kao bogovi? Ne verujem u to. Mislim da je spasonosno i čak utešno razmotriti nekoliko istorijskih predsedana.

Pre više od dve i po hiljade godina, kada se, u toku jedne od mnogobrojnih dinastičkih kriza koje su potresale istoriju Kine, carstvo Čeu raspolo na zaraćene kneževine, sve između neba i zemlje išlo je loše. Najsvetije moralne vrednosti bile su izvrnute ruglu, princeza Nan Čeu bila je rodoskvrnica, i tome slično. Obrativši se tada Konfučiju, jedan od njegovih učenika ga zapita koje bi mere prvo trebalo preduzeti da bi se u carstvu uspostavio red. Na zaprepaštenje učenika, Konfučije odgovori: ČENG MING — popravite nazive. Kako ovo treba razumeti? U najvulgarnijem smislu reči, izjednačiti i prečistiti jezik, jer je ovaj, a naročito u periodima krize, uvek ugrožen, čas spolja čas iznutra. U jezicima kao što su naši to bi moglo da znači reformisati ortografiju, izbaciti sve strane reči koje kvare lepotu svakoga od naših jezika. U filozofskom smislu reči, a u tom smislu ga je shvatao Konfučije, popraviti nazive znači utvrditi, između reči i obeležjenog znaka, tačan i strog odnos kojeg bi se pridržavali svi oni koji se služe jezikom.

I u jednom i u drugom smislu, rekao bih, bez straha ću se prevariti, da rečnik koji nam je Litre dao prethodno PAR EXCELLENCE jedno delo ČENG MINGA. Na nesreću, on nam je dat upravo u trenutku kada je počinjala nova kriza evropske savesti, oko 1870 do 1875, a još se nije našao sledbenik, onaj koji će nam, u XX veku, pružiti ekvivalent za period od 1850 do 1950.

Ovde nailazimo na jednu zamerku, možda nam se ona čak i nameće. Ako pretpostavimo da je znak jedanput za svagda definisan, ne izlazimo li se opasnosti da favorizujemo izvestan društveni konzervativizam? Kada sam bio u Kini, 1957 godine, imao sam priliku da razgovaram o tome sa više Kineza koji su se bojali upravo toga da ova konfučijevska ideja o ispravnim nazivima ne ide za tim da zadržati ekonomski i društveni STATUS QUO. U formulaciji kojom je Konfučije rasvetlio svoju teoriju ispravnih naziva, DA KNEZ DELUJE KAO KNEZ, MINISTAR KAO MINISTAR, OTAC KO OTAC, SIN KAO SIN, mogla bi se zaista otkriti želja da se svako i svaka stvar zadrži na mestu koje zauzima u društvu. Bila bi to,

međutim, greška, jer u ovoj formuli ima jedan smisao mnogo ozbiljniji i lepši. Ona znači odista, pre svega, da knez mora da ostvari SAVRŠENSTVO SVOJE PRIRODE kneza, MINISTAR SAVRŠENSTVO SVOJE PRIRODE ministra, OTAC SAVRŠENSTVO SVOJE PRIRODE oca, najzad sin SAVRŠENSTVO SVOJE PRIRODE sina. Ali to je, reklo bi se, uzimanje zaleta da bi se bolje skočilo. Da, bez sumnje, da je knez taj koji određuje smisao reči knez, ministar smisao reči ministar, otac smisao reči otac, a sin smisao reči sin. Ali pretpostavite, obratno, da Konfučije, kao što je već predviđela Rivarolova teorija prema kojoj: »Veliki pisci su jedini pravi suvereni, čuvari jezika«, ne više knez, nego Konfučije ili njemu jednaki, određuju smisao reči suvereni, pa prema tome i svojstva pravog suverena, ona koja se kod njega suprotstavljaju tiranu. Na isti način, kada savetuje pokornost legitimnom knezu, Konfučije, u ime ČENG MINGA, tvrdi da knez koji se pretvara u tirano postaje običan građanin prema kome više niko nema nikakvu moralnu obavezu. Prema Konfučiju, svaki građanin ima pravo, ako ne i dužnost, da se oslobodi jednog Hitlera. Ne bi se, dakle, njegova teorija mogla optužiti da favorizuje reakciju ili konzervativizam. Pre bih rekao: svaka zemlja koja se razmeće kulturnim nasleđem (a šta bi postala zajednica koja bi odbacivala ovo nasleđe?) mora biti svesna da, ako jezik nije fiksiran, ako se vrlo brzo menja, tu više ni nasleđe ni kultura nisu mogućni... Velika je istina da nesrednost jezika fatalno povlači za sobom moralnu razuzdanost kao i politički nered i da je poštenje je zika ono čemu, na prvom mestu treba težiti.

Za Konfučija i Mencija, teorija ispravnih naziva imala je naročito ovu političku i moralnu vrednost. Ali za jednog drugog kineskog filozofa konfučijevske škole i jednog od najvećih, koji je takođe živeo u ovom periodu teških nemira, pred kraj vladavine dinastije Čeu, po imenu Siun Čea, ona ima logičku i estetičku vrednost. Otrpilike u isto vreme kada se Platon interesovao za jezik, u KRATILU, on ispituje odnose između reči i stvari. Da li reč izražava suštinu stvari ili je jednostavno obeležava?... Za Siun Čea, postoji saglasnost između reči i predmeta svaki put (povodom ovoga se ljudi između sebe dogovaraju) kada je takva reč postala navika u tom društvu. Ovaj veliki filozof, dakle, shvata vrlo dobro da u prirodi reči apsolutno nije da izražavaju REALNOST predmeta i da pisac koji, da bi stvorio svoje delo, traži tobožnji istinski jezik ili izmišlja svoj sopstveni rečnik, mnogo greši.

Ali ko će tada, pita se Siun Čea, odrediti smisao reči? Knez? Sigurno ne, potsećam vas na primer koji sam dao u početku, na Hitlera. Hitler je geometriju definisao kao ARJEFVSKU nauku, a algebru kao SEMITIKSU disciplinu! To ne bi prihvatilo ni jedan matematičar, ni jedan leksikograf. Eksperti, pisci i leksikografi su za Siun Čea oni koji moraju da odrede smisao reči...

Između onih koji imaju interesa da favorizuju životinjski jezik i onih koji, iz otpora, osuđuju celokupan jezik, filozofi i estetičari jezika kao Remi de Gurmon izlazu se opasnosti da uopšte ne budu shvaćeni. Međutim, kako

Rene ETIAMBL

MLADEN SRBINOVIC: KOMPOZICIJA

kaže Alen, za onoga koji voli jezik istina je da je svaki jezik lep... Sećam se kako sam se, još u mladosti, začudio kada sam otkrio da je u francuskom, u mom jeziku dovoljno izmeniti jedno slovo da bi se POURRITURE (na francuskom — trulež) pretvorilo u NOURRITURE (na francuskom — hrana — prim. prev.), a NOURRITURE u POURRITURE. Jer ko je god razmišljao o kruženju materije otkrio je, zaista, vrlo lako, da svaka NOURRITURE postaje POURRITURE tj. da jeste POURRITURE, a da je svaka POURRITURE takođe NOURRITURE: setimo se muva na konjskoj balezi, setimo se, naročito, sa kakvom ljubavlju, i nežnošću ballegari riju po balezi da bi se nahranili njome, životinjskim izmetom. No, kada sam, mnogo kasnije, čitao do tada neobjavljene spise Viktora Igoa, otkrio sam da je pesnik bio isto tako uzbuđen prividnim ili skrivenim afinitetom između ove dve reči koje obeležavaju skriveni ili prividni afinitet tih dveju stvari. A kada Samfor piše da je onome koji hoće da živi u realnom svetu potrebno da njegovo srce ili SE BRISE (se slomi) ili SE BRONZE (postane bronzano), fonetska analogija između zvučnosti glagola BRISER i zvučnosti glagola BRONZER stvara efekat lepote koji se može, ako se hoće, smatrati skrivenim afinitetom između dvaju rešenja koja se nude čoveku. Međutim, ako samo malo razmislimo, vidimo da u fonetskoj analogiji POURRITURE-NOURRITURE postoji samo slučajni efekat. Izlazi da literatura, a poezija posebno, postoje upravo samo zato što nema istovetnosti stvari sa jezikom i zato što svakom piscu pada u deo da, ispod privida reči, otkriva ono što može da evocira one afinite koje duh voli da stvara.

Izvesno je da literatura i čak poezija ne bi smele da se zadovolje igrom slučajnosti, ali da je tu reč o jednoj od tajni literature, niko čini mi se, ne može to da ospori. To je upravo mišljenje pesnika Fransisa Ponža čuvenog po delu »Udeo stvari« i po želji da »otkrije izazov stvari

jeziku«. Za njega... »sudar reči, verbalne analogije su jedno od sredstava da se ispita predmet«. Proverio sam to nedavno eksperimentalno. U jednom poglavlju neke priče koju sam upravo završio, evociram »CUISSÉS D'AMBRE ET D'OMBRE« (»butine od ambre i senke«). Kako je ličnost o kojoj je bila reč meleskinja, od crna i Karajbljanke, i kako su dva pojma D'AMBRE i D'OMBRE, u mojoj svesti bila opravdana, istovremeno, bojom kože i mirisom tela junakinje, imao sam osećanje, pišući tu rečenicu, da idem od stvari ka rečima. Nekoliko nedelja kasnije, dobio sam na poklon jedno izdanje Verlenovih POÈMES LIBRES gde sam otkrio, ne bez razočaranja, da je pesnik, da bi proslavio jednu belu prostitutku, pribegao upravo onim dvema rečima kojima sam se ja poslužio. Vrlo je očigledno da tajanstvena fonetska analogija OMBRE i AMBRE nameće ovu jezičku koincidenciju i da je Verlen išao, ne kao ja, od stvari ka reči, nego od reči ka stvari. Neka se pisac dobro pričuva ovoga! Koliko god je dobro, koliko god je potrebno da izvlači lepotu iz nesavršenstva jezika — literatura je samo vešta upotreba jednog nesavršenog instrumenta — toliko je opasno za pisca da ozbiljno, pa čak i tragično, uzme afinitete koje misli da je otkrio između reči. Kada Ponž, naprimer, tvrdi da je reč OISEAU (ptica) jedina francuska reč koja sadrži sve francuske samoglasnike A, E, I, O, U, jedina prema tome koja u sebi skuplja svu ležernost one zvučnosti koju, kako se smatra, ostvaruju samoglasnici, on pravi grešku neobičnu za pesnika koji je mnogo razmišljao o jeziku. Jer Zozef Vandrajs, koji je bio profesor uporedne gramatike na Sorboni, u svojoj knjizi o jeziku citira reč OISEAU kao savršen primer apsudne ortografije, jer bi ta reč, da je bila obeležena na razuman način, na francuskom jeziku morala da se napiše WAZO.

Vrlo je prepreden onaj koji bi u ova četiri slova video ono što je Fransis Ponž hteo da uoči u pet samoglasnika koje je jedan poremećen pravopis zaista nametnuo našem nazivu za pticu. Razvijajući dalje svoju misao, Ponž otkriva da OISEAU počinje jednim »i«, samoglasnikom koji ima oblik jajeta, a da svaka ptica upravo potiče iz jajeta (OEUFE). On dodaje da, zato što ptice imaju krila (na francuskom — ailes) životinja o kojoj je reč ne bi smela da se zove OISEAU, nego OILEAU sa jednim »L« u svakom slučaju. U lakomislenosti on je otišao dotle da tvrdi da bi, u nedostatku srednjeg »L«, reč koja obeležava pomenutu životinju, mogla da bude OIVEAU, jer »V« liči na kobilicu na kojoj su upravo uzgobljena dva krila ptice. Priznajem da sam videvši reč OIVEAU video jedno VEAU (na francuskom — tele), a ne kobilicu ptice. To dokazuje možda da ja nisam pesnik. Ali kako bi mi, u tom slučaju, Fransis Ponž objasnio zašto se na engleskom ptica kaže BIRD, na nemačkom VOGEL, na španskom PAJARO, na italijanskom UCCELLO, na arapskom ASFAR, na poljskom PTAK, na ruskom ПТИЦА, i zašto, onda, ne daje prednost kineskom slovu (NIAO) KOJE JE CRTEŽ PTICE. Da li je on hteo da kaže da je bog Francuz i da je prvi jezik, one GROTA ONOMATA o kome su sanjali grčki filozofi, bile francuske reči. Treba se dobro čuvati toga. A Pol Klodel? Zar nije on išao dotle da tvrdi kako francuska reč LOCOMOTIVE tačno opisuje predmet o kome je reč sa tri »O« koja predstavljaju točkove, početnim »L« koje strči nad telom lokomotive predstavljanim onim OCOMO, kao što dimnjak zaista strči nad tenderom, dok, pozadi, »T« i »TIVE« predstavljaju zaklon pod kojim stoje mašinovođa i ložič, kao što tačka iznad »I« evocira plamen iz peći koja pokreće mašinu.

Ako želimo, Kao Fransis Ponž, da neprestano pročišćavamo jezik u korist onoga što on naziva sirovim objektom, dolazimo do paradoksalnog stava da su »stvari i pesme međusobno nepomirljive«, što ostavlja otvorena vrata raznim olaksicama, kao što je ona po kojoj su najbolji stihovi u svakom jeziku oni koji još nisu napisani. Drukčije rečeno da je literatura nemoguća. I kada je jedan od najvećih živih francuskih pisaca mogao da kaže, pre tri godine, da »savremeni roman potseća na jedno uzaludno brbljanje, na neku vrstu psitazima, a poezija, štaviše, na neku vrstu logogrifa, kada je mogao da izrazi zaljubljenost savremenoj književnosti preti da postane »slovo reči koje su jedanput od hiljadu puta srećno izabrane, kao boje kaleidoskopa«, razlog zato leži u sastanskoj ambiciji pisaca koji teže ka jeziku bogova, a odbacuju jezik ljudi. Oni zaboravljaju da je nesavršenstvo jezika upravo ono što omogućava književnu lepotu i umesto što nastoje da reči kojima raspolazemo, zahvaljujući našem kulturnom nasleđu, zamene izmišljenim rečima koje bi bile istinitije i lepše, pisci treba pre svega da se staraju o svom zanatu što će reći da »ono što imaju organizuju kao što je organizovano telo ili neki hram i da to kažu savkodnevnim rečima«.

(Preveo Petar MUŽIJEVIĆ)

POZNAVSTVA

Niški časopis »Gledišta«

Razgovor sa urednikom N. Meljanickim

— Kakva je predistorija i istorija niškog časopisa za književnost, umetnost i društvena pitanja »Gledišta«; ima li kakvih teškoća i, ako ih ima, u čemu se one sastoje?

— Odmah posle oslobođenja u našem gradu je izlazio književni časopis »Naš put«, što nesumnjivo svedoči o tome da je Niš odmah pošto se posle rata koliko-toliko sudio osećio potrebu za takvim jednim glasnikom. »Naš put« je izlazio do 1950. godine. Njegovo izlaženje prekinule su s jedne strane materijalne neprilike, a s druge neka mišljenja da nam tako nešto još nije potrebno — što je, razume se, samo ubrzalo njegovu likvidaciju. Međutim, posle tri godine, na insistiranje velikog broja kulturnih i javnih radnika, problem je ponovo uzet na razmatranje i osnovan je nov časopis »Gledišta«. Ovaj časopis za književnost, umetnost i društvena pitanja s malim prekidima izlazi od 1953. do danas. On je u svakom slučaju značio korak napred u kulturnom životu grada u kome se ubrzanom tempom podizala industrija, ali njegova uloga bila je umnogome umanjena time što je zbog nedostatka sredstava vrlo neredovno izlazio.

Pa ipak »Gledišta« su imala svoju publiku i bila su jedan od kulturnih faktora; tek poduži prekid 1957. godine, kada su ostala bez podrške i sredstava, učinio je rdavu uslugu njihovom renomeu. Međutim, nova nastojanja zainteresovanih ponovo su obezbedila nešto sredstava, ali još nedovoljnih za redovan život časopisa i on je ponovo nastavio da potseća na sebe rečkim brojevima, neprestano se nadajući da će i bolji dani za njega doći. Ali 1959. godine ponovo je došlo do krize, a grad u to

NIKOLA MELJANICKI

vreme već postaje industrijski gigant i sve više kulturni centar za celu jugoistočnu Srbiju. Ove godine, kada je grad pored viših škola dobio i fakultet, potreba za jednim ovakvim časopisom više nije sporna, ali teškoće su se ipak nastavile mada je »Gledišta« uzela pod svoje okrilje novinsko-izdavačka kuća »Narodne novine«. Finansijski problemi još nisu sređeni, a štamparija iz nekih svojih komercijalističkih razloga, štampajući uvek radije u nosnije stvari, zbog prenatrpanosti, evo već dva meseca nije u stanju da složi naš najnoviji broj.

— Verujete li da će te teškoće biti prebrodne i da će časopis najzad naći svoje mesto u vašem gradu?

— Obećanja koja smo dobili nedavno pružaju nam nadu da se je ipak kroz mesec ili dva više nećemo osećati kao pastorčad i

da će naše pitanje konačno i za nas povoljno biti rešeno. Obećano nam je, naime, da će novinska kuća »Narodne novine« ugovorom sa štamparijom regulisati i naše poslove, da će nam obezbediti redovno izlaženje, kao i redovne dotacije koje će se čvrsto uklopiti u petogodišnji perspektivni plan kulturnog razvika grada.

— Možete li nam reći nešto o liku časopisa, o principima na kojima redakcija zasniva svoj rad, svoj stav?

— Već samo ime časopisa donekle objašnjava njegov stav i lik. Mi nismo isključivi kad su u pitanju estetski stavovi i nismo predrasuda prema takozvanim »grupama« i »pravcima«. Nastojimo da objavimo svaki dobar tekst do koga se dokopamo, sve što je talentovano napisano, ne precejujemo lokalne snage, ali nam je posebno drago kad se u našoj sredini pojavi nešto dobro i, želimo i tražimo saradnju i pomoć svih koji su na ovaj ili onaj način u stanju da nam je pruže.

— Iz vašeg izlaganja može se izvući zaključak da je, iako uz velike teškoće, niški časopis ipak već na izvestan način prokrio sebi put i da će se najzad konačno i učvrstiti i zauzeti svoje mesto u životu grada?

Zaključak se, čini mi se, sam po sebi nameće. Niš, grad sa osamdeset hiljada stanovnika, industrijski gigant i kulturni centar jednog područja većeg od naše najmanje republike i dveju autonomnih pokrajina treba da ima pored svega ostalog i svoj časopis, utoliko pre što su »Gledišta« svojom dugom i istrajnom borbom za opstanak pokazala da su u stanju da uspešno obave sve svoje kulturne i društvene funkcije.

POSLEDNJI DANI LAVA TOLSTOJA

POVODOM PEDESETOGODIŠNJE SMRTI

Iznenađni odlazak Tolstoja iz Jasne Poljane, u noći 28. oktobra 1910. godine, bio je koban ne samo za njega lično već i za svu rusku književnost: za njega — jer mu je hladna noć pozne jeseni donela zapaljenje pluća i skorbu smrt, za rusku književnost — što je njegovom smrću lišena pisca koji ju je najbolje reprezentovao u očima stranog sveta. Razumljivo je stoga što je ovaj tragični događaj pobudio ogromno interesovanje ondašnjeg ruskog i svetskog kulturnog društva i dugo potom bio predmet najživljih diskusija na skupovima intelektualaca, u literaturi, u dnevnoj i periodičnoj štampi.

Zašto je Tolstoj raskinuo sa svojom porodicom i napustio svoj udobni život u Jasnoj Poljani? Kako je proveo svoje poslednje dane ovaj čovek koji je postao ponos svoje nacije i savest svoje epohe?

Odlazeci iz Jasne Poljane, Tolstoj je ostavio za sobom pismo u kome je obrazložio svoj postupak. On je već odavno sam uvideo da je njegov raskošni život u Jasnoj Poljani u potpunom neskladu sa svim onim što on u svojim delima propoveda; takav život, protivan njegovim ubeđenjima, postao mu je nepodnošljiv, i on ga, eto, napušta. Njegova je odluka konačna, i neka se niko zbog toga ne uznemirava, niti da ga od toga odvraća — on se nikada neće vratiti porodici.

Drhtavom staračkom rukom završava Tolstoj svoje poslednje pismo — poslednju poruku porodici. A onda, usred noći, dok još svi ukućani spavaju dubokim snom, krišom napušta svoju sobu, izlazi u noć i, sa fenjerom u ruci, nesigurnim, slabačkim koracima žuri preko dvorišta, dolazi do konjušnice, uzbuđenim glasom budi svoga konjušara, lično mu pomaže oko zaprezanja konja, seda u sanke i — beži iz Jasne Poljane.

Kuda? U neizvesnost? Ne! U odricanje, u siromaštvo, u slobodu. Dalje od raskoši, od bogatstva, od svega što je materijalno! U sebe, u duhovnost, u hrišćansku smirenost.

Iz Jasne Poljane stiže Tolstoj na železničku stanicu Gorbačevo, a odatle, u tesnom, prepunom i zagušnjavom vagonu treće klase, prikako- na za teretni voz, polazi prema Kozeljsku. Iz Kozeljska će otići svojoj sestri Mariji Nikolajevnoj, koja živi u Samardinskom manastiru, osam- naest kilometara od ovog mesta. Ali je već kasno, a on je umoran od napornog puta, te mora da prenoći u Optinju, pet kilometara od Kozeljska. U Samardin je stigao uveče 29. oktobra, tu prenoći kod kćerke i proveo ceo idući dan. Uveče, 30. oktobra, žali se sestri na slabost i iznemoglost. Strahujući za njega, ona ga moli da odustane od puta, da ostane kod nje bar dok se malo oporavi. Ali Tolstoj je uporan: uprkos veoma ružnom vremenu, vraća se na konjima u Kozeljsk, a odavde rjazansko-uraljskim vozom nastavlja u pravcu Bogojavljenka i Rostova na Donu. Pre podne se u vagonu osećao dobro, a posle podne je počeo da se žali na nabez. Zbog visoke temperature, koja naglo raste, mora da prekine dalje putovanje, i izlazi iz voza na prvoj većoj stanici — Ostapovu. Šef stanice stavio mu je na raspolaganje svoju kuću, doveo lekare, svesrdno negovao bolešnika. Bolest je, međutim, sve više uzimala maha, i svi napori lekara da ga spasu ostaju uzaludni. Najveći ruski pisac preminuo je 7. novembra 1910. godine u šest časova i pet minuta, u malenom mestu O-

stapovu, kome je bilo suđeno da se tako pročuje u čitavom svetu. Bilo mu je tada osamdeset i dve godine.

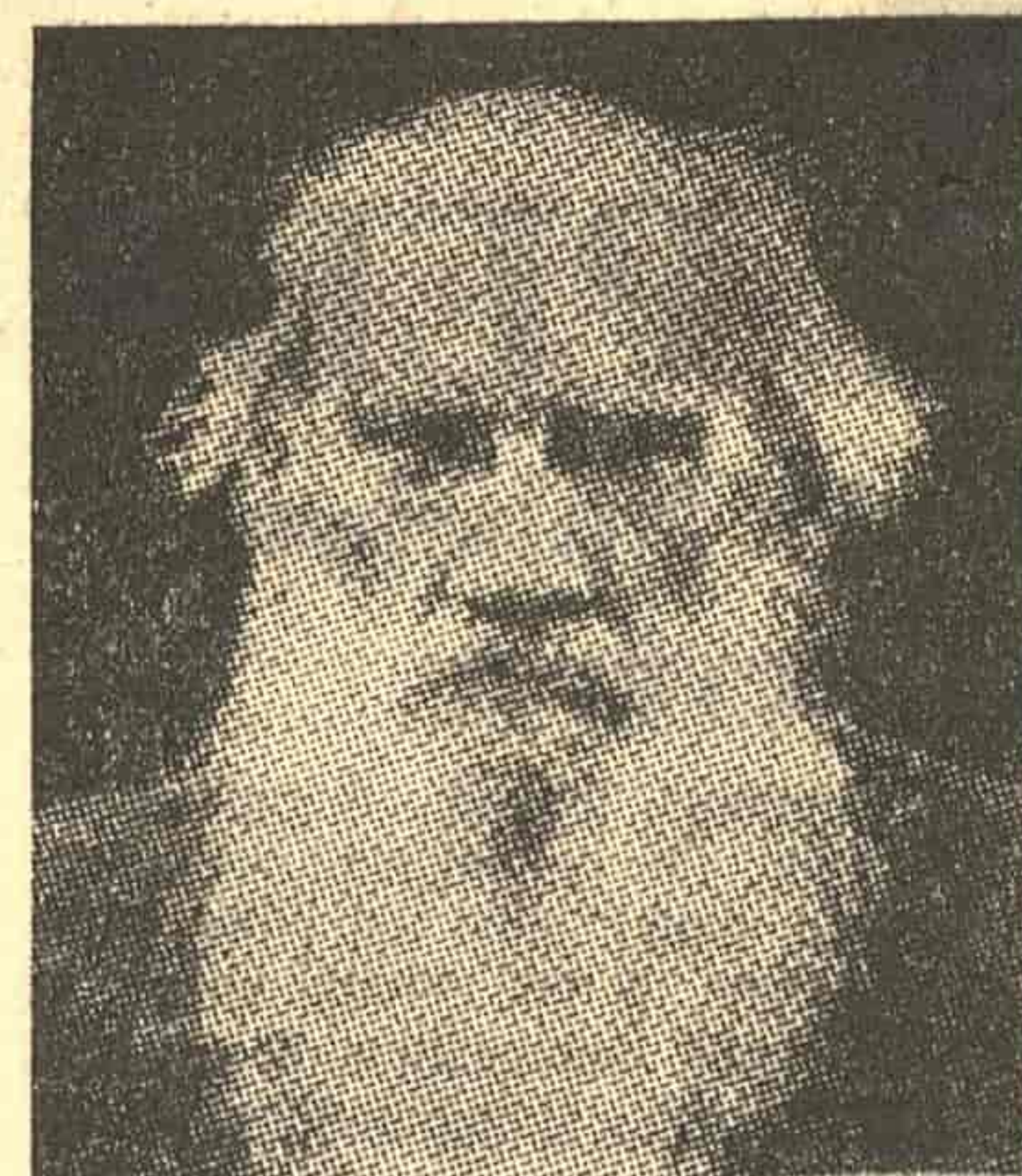
Dugi niz godina kovao je Tolstoj plan o bekstvu iz Jasne Poljane. I morao je propatiti tešku duševnu borbu pre no što je doneo konačnu odluku o raskidu s jasnopoljanskim načinom života. Kriza je nastupila prvi put 1890. godine. Još tada je Tolstoj razdelio svoj život i deci (imao ih je devetoro) sve svoje nepokretno imanje i preneo na ženu pravo izdavanja svih njegovih dela. Misao o napuštanju porodice, očigledno, već tada je bila u njegovoj glavi. Pa ipak, i posle toga koraka Tolstoj i dalje ostaje u Jasnoj Poljani, u krugu porodice, oruči ralicom zajedno sa svojim seljacima i šijuci im opanke i čizme. Njegov sin Ilija seća se kako mu je tih dana otac s gorčinom govorio: »Eto, ja ću umreti, i ljudi će reći: „Ko je bio Tolstoj? Propovedao je da treba orati, da treba šiti čizme, i ništa više«.

Ali misao o bekstvu sa svakom godinom sve brže sazreva. Deset go-

želim da izmenim život, i stalno pokušavam da ga izmenim, zato što patim zbog svog ružnog života«.

U godinama pred odlazak iz Jasne Poljane Tolstoj je bio u središtu interesovanja svega kulturnog sveta, ne samo Rusije već i svih zemalja. U Jasnu Poljanu su, kao na hadžiluk, dolazili ljudi iz svih krajeva sveta: da vide velikog pisca i mislioca, da čuju njegovu reč, da mu lično izraze svoje veliko poštovanje i divljenje njegovom geniju. I raznosili su ovi posetioci po čitavom svetu njegove autograme i fotografije, a za opanke koje je svojim seljacima šio plaćali su evropski turisti i po dve hiljade engleskih funti. Ta velika slava silno je mučila Tolstoja. On je jasno osećao da »ukoliko on više sija u čitavom svetu«, ukoliko više »tami u tom sjaju«; ukoliko više raste njegova svetska slava, ukoliko se više umanjuje njegova ljudska ličnost.

Svi koji su imali prilike da vide Tolstoja u poslednjim godinama njegovog života opisuju ga kao veoma skromnog čoveka, kao starca-filozofa

Vladimir ČERKEZ

Kao duga u pljisku

Po parkovima treperiće sjene, a ja ću biti prah i trava; reaspupaće ruže ko usne neljubljene i sumorice breze gdje sam sjedio nekad zagledan u prostranstva plava. Proći će tiha ljeta kuda smo i mi prošli; padaće lišće po putu bijelom; kao duga u pljisku ostaće nam čežnja i hod po lišću svelom.

Miodrag ŽALICA

I grobovi imaju svoju smrt

Abelona je dolazila na groblje dok je grob njegov bio živ i dok je živa bila Abelona.

Dolazili su mu i drugi i donosili uspravne cvečeve s polja i oleandre s mora a tih plamičak žmirkao je ispod mramora.

Dolazili su dok su živeli. A Abelona je dolazila i posle njih noseći na rukama golubove bele ulovljene snom i gatanjima.

Ali i njeno srce koje je bilo od voska otišlo je u ta ista lovišta golubova. Mramor se pomakao i spustio u zemlju. Trava je ostala da otsanjuje leto i snegove, i niko više nije dolazio, sem, u noć, skakavac s očima skrpljenim od parčadi reflektora.

Jer u vreme kad samo vreme ima reč i grobovi imaju svoju smrt.

FILM

Iskušanje zabavnog filma

»X-25 JAVLJA« FILM FRANTIŠEKA ČAPA
U PRODUKCIJI »TRIGLAV FILMA«

Ova filmska jesen počela je simpatičnim repertoarskim osvježenjima: filmom Zike Mitrovića »Kapetan Leš«, sada, premijerom »X-25 javlja« Františka Čapa. I pored znatnih razlika, ova dva filma imaju nešto zajedničko: pripadaju istom, zabavnom, akcionom žanru, koji je doskora bio velika slabost domaće kinematografije. Već sama ta činjenica je dovoljna da stvori prijatno raspoloženje i blagonaklonost publike i kritike.

Ali...

Tako stvari izgledaju posmatrane u načelu. Zaključak ostaje: domaćoj kinematografiji su potrebni ovakvi filmovi i dobro je što već vidimo dva formirana reditelja sa izrazitim afinitetima za tu vrstu filmskog stvaralaštva. Međutim, postavlja se pitanje: da li su nas ovi filmovi zadovoljili svojim kvalitetima traženim isključivo u okvirima žanra koji predstavljaju. Kod Zike Mitrovića odgovor je, uglavnom, pozitivan. Njegov pokušaj nosi u sebi sve elemente temperamentnog entuzijazma, još početničke zagežanosti, koja je u ovom slučaju stvaralačka, koja traži i nalazi duhovita rešenja, koja oživljava jedan zanimljiv ambijent pun lokalnog kolorita i pretvara ga u zahvalan filmski dekor kroz koji se radnja razvija, bez obzira na manje zanatske omaške, dinamično i dobro.

Kod Františka Čapa situacija je sasvim drugačija. »X-25« je film rutinerske režije, pravljen bez naglašenih ambicija, korektan, ali isključivo gotovo arhivski neinventivan, konstruisan iz niza davno isprobanih i provjerenih detalja koji mu unapred obezbeđuju serijsku standardnost, ali nas lišavaju većih uzbuđenja.

Sve je na izgled, na svome mestu. I zaplet i rasplet i uzbuđujuće scene i mala intermeća sračunata na hvatanje daha za nove »nepostojite«, I, na kraju... Gotovo da nema nikakvog određenog utiska. Fabula je veoma tanušna, providna i jedva uspeva da se održi. Rešenja rutinerska, ali često i neubedljiva. Gluma veoma dobra, upravo filmski dobra, što predstavlja jedan od već poznatih kvaliteta Čapa kao reditelja.

Objašnjenje koje se već nekoliko puta čulo: da je »film pravljen bez pretenzija« sa isključivom namerom da zabavi i da je ta osrednja špijunska storijska glavnom uspeha, nije dovoljno. Ono čemu se veoma čudimo u Čapovom stvaralaštvu (interesantno je napomenuti da je on pionir zabavnog žanra u našoj kinematografiji — »Vesna I« i »Vesna II«) je upravo ta »nepretencioznost«. Činiti izvesne koncesije publici ne znači i praviti filmove bez duha, iako oni uz određenu dozu iskustva i znanja, koje Čap poseduje, mogu da vežu za sebe izvestan broj gledalaca i obezbeđe filmu ono što se obično naziva »komercijalnom prodrom«.

Milojko ČOLOVIĆ

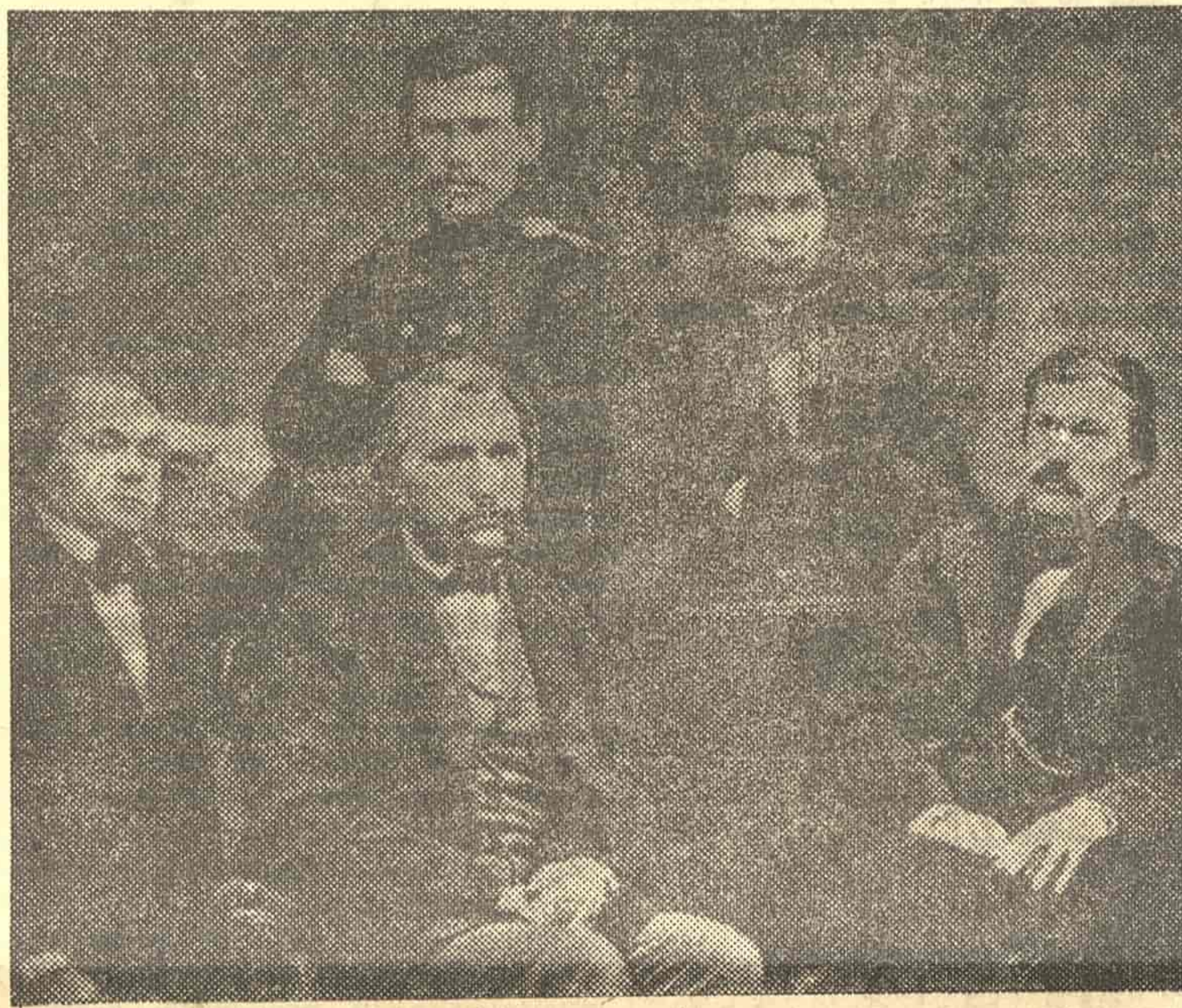
Život i čovek

Nastavak sa 1. strane

manu i drugde pokretane su tom velikom strahcu prirode i života, vrlo intenzivnim unutrašnjim sagoravanjem, impulsivnim vrenjem krvi, vrelog srca, vrole misli. Strašću misli obuzet je u romanu Andreja Bolkonski koji je najviše zaronio u pitanja života i smrti, čovekove egzistencije i smrti, koji je i junak viteškog eposa, i junak tragedije i u Tolstojevoj viziji možda čovek koji se približio najvišim vrednostima njegove etike.

Velike ljudske drame razvio je Tolstoj u svojim delima. Velika je ljudska drama, vrela od života, Ane Karenjine, sudbina njene ljubavi, njene strasne žudnje za ličnom srećom. Vanrednom snagom koja je poticala iz njegovog bunta protiv ropstva bilo u kom vidu, mogao je Tolstoj da dočara onu tamičnu od ličnog života u tamičnu koje je predstavljalo čitavo društvo onoga doba. Duboki psiholog, razvio je unutrašnju dramu njene vrlo dominantne i osećajne prirode, uživljavajući se u mene njenog života, u njene zanose, čežnje, krize i patnje do njene tragične odluke, povezujući njenu ličnu dramu sa objektivnim faktorima koji bezdušno deluju na njen tok, sa religioznim predrasudama, hipokrizijom jednog društvenog sloja koji uništava licemerstvom poeziju života. Pobunu protiv te sile koja razara lepotu života sadrže u sebi romani Ana Karenjina i Vaskrsenje. Tu pobunu plemenito čovečnog sadrži i Tolstojeva drama Živi leš u kojoj strada čovek vrela srca, unutrašnje lep, unutrašnje poetičan, jer je utamničen u uslovima života koji su sasvim suprotni njegovom snu o lepoti života. A lepota života kod Tolstoja nerazdvojna je od života u integralnoj istini, iskrenosti i prirodni ljudskih odnosa, u dostizanju najviših etičkih vrednosti.

Velibor GLIGORIĆ

TOLSTOJ SA GRUPOM SAVREMENIKA 1856. SEDE: GONČAROV, TURGENJEV, DRUZINJIN; STOJE: TOLSTOJ I DIMITRIJ GRIGOROVIC

dina posle prebrodne prve krize, 1900., piše Tolstoj jednom svom prijatelju: »Ja sam se uverio da u bedivati logički nije potrebno. Put može pokazati samo život, primer života. Uticaj tog primera je vrlo spor, vrlo neodređen, i vrlo težak. Ali on daje potsticaj«. Desetog decembra 1903. odgovarajući jednom čitaocu koji mu prebacuje zbog nedoslednosti, Tolstoj se ovako ispo- vedava: »Mnogo je bilo uzroka koji su me odvukli od ispunjenja moje ideje, ali ja ih neću nabrajati, zato što je glavni — samo moja slabost, moj greh... Ja sam uvek shvatao da kao što je meni potrebno da pročitam dobru knjigu, tako je isto potrebno i onome ko bi za to vreme morao da radi za mene. Ako ja mogu da napišem dobru knjigu, postoje stotine i hiljade ljudi koji bi napisali i bolje knjige kad ne bi bili pritisnuti radom... Bolje nego ikada, osećam svoj greh i, pateći zbog njega, iznad svega cenim trud drugova čoveka«. A tri godine dočimje, 1906, opet u pismu jednom prijatelju, piše: »Vi mi savetujete da ne menjam život. A ja upravo ne mogu a da ne pišem ovo što pišem. Samo to pisanje daje mi svest o nužnosti i potrebi rada. I ne mogu a da ne

koji, u ružički i opasan prostim kaišem, duge bele brade i niska i povijena stasa, ore sa seljacima, deleći s njima zlo i dobro. »Kad sam video starca Tolstoja — piše jedan Tolstojev posetilac neposredno pred njegov odlazak iz Jasne Poljane — omanjeg rasta i malo pogrbljenog, u sivom, skoro seljačkom ogrtaču potpasanom kaišem, on je i takav bio lepši od mladih ili zrelih ljudi oko njega, lepih i svežih.

Pa ipak je Tolstoj i u ovim poslednjim danima svoga života, u trenutima najvećih duševnih kriza, ostajao blizak ljudima. Slavljen u celom svetu kao najveći genije svoga vremena, on je održavao prijateljske odnose s prostim ruskim seljacima, koji su ga iskreno voleli, a mnogi i lično dolazili kod njega u Jasnu Poljanu, ostajući tu i po nekoliko dana kao njegovi gosti. S jednim od tih seljaka, Mihailom Petrovičem Novikovom, toliko se bio sprijateljio da je s njim održavao i prepisku. Poslednji put posetio je Novikov Tolstoja 21. oktobra, dakle na nedelju dana pred njegov odlazak iz Jasne Poljane. Svoje poslednje viđenje Tolstoja i razgovore koje je tom prilikom s njim vodio saopštio je Novikov saradniku jednog moskovskog lista.

Prilikom poslednjeg viđenja s njim — pisao je Novikov u pismu saradniku ovog lista — Lav Nikolajevič bio je osbitno iskren i otvoren. Ostavši nasamo sa mnom, veselo mi reče: »Eto, sad sam i ja slobodan kao i vi, i u svakom trenutku mogu da putujem bilo kod vas, bilo kud hoću«.

Primivši to za šalu, Novikov je podsetio Tolstoja na njegovo pismo koje mu je poslao pre dve godine i u kome se izvinjavao što ne može da se odazove njegovom pozivu da ga poseti u selu. »Baš kad bih ja i hteo — pisao je tada Tolstoj Novikovu — ipak ne bih mogao da dođem kod vas«.

— Zašto, Lave Nikolajeviču, tada niste mogli doći, a sad možete? — interesovao se Novikov.

— E, tada je bilo strogo vreme — odgovorio je Tolstoj smejući se — bila je monahija, a sada je ustav: ja sam se sa svima podelio, ili, kako kod vas kažu, otišao sam od porodice. Sada smatram sebe ovde nepotrebnim, suvišnim, kao i vaši stari kad dođu u moju godinu, i zato potpuno slobodnim.

Zatim je dodao ozbiljnim tonom: — Da, da, verujte, ja sa vama govorim odtvoreno. Ja neću umreti u

Marija ČUDINA

Čujem, čujem: u vrtu jednom tamnom kao užas ptica pjeva, ne poznajem taj glas, ali znam, to je veče, široki nož u nama. To je moja sirota ljubav, koja se davi blatom i pustinjiskim bolom,

čujem i znam, samoća me u kolijevci niše, mrtvi žlurado zure kroz vrata brodoloma, znam, sad oči ispadaju iz svojih duplji i bježe kroz grad, tražeći časovitu riječ za svoj ushit i slom.

Ulazim u tajana vrata pijan kao svod, ulazim i čujem: u tuđem vrtu pjeva jedan mršav cvijet. Bježim, bježim brzo, ali pjev je kao zid, gusta me žed pjeska i zore okružava. Pijan kao smrt u podne od sunca, koje plazi natraške iz hrama

ja ću se ipak jednom raspeti na stup, na stup, na stup, što samuje gol u zvijezdama.

Čujem, zlatni čekići udaraju o tjele, o, gdje da sakrijem glavu od zvuka, koji sve razbije gdje da položim ruke. Ovaj zatvoreni lijes brzo u zemlju propada, i ova me visoka kuća poput sjene varljiva jedra napušta. Pijan kao luđa nosim svoj dan na leđima. Čujem pticu kako sve strašnije pjeva na vratima vrta.

SRETEN STOJANOVIĆ (1898-1960)

Od svoje prve izložbe, 1920. godine u Parizu, pa kroz četiri decenije svog umetničkog rada, Sreten Stojanović je snažno markirao razvoj naše skulpture. Pripadao je onoj generaciji koja je stvarala naše moderno vajarstvo i u njoj zauzimao vodeću ulogu i kao umetnik-stvaralac i kao kritičar i kao pedagog. Umetnička delatnost Sretena Stojanovića bila je izuzetno plodna, izražavao se svim vrstama vajarskih tehnika i obrađivao sve njene rodove od reljefa do monumentalne plastike. I svugde je, u medaljerstvu kao i u svojoj plastici, a naročito u portretskoj skulpturi i u spomenicima ostavio dela koja se u srpskoj skulpturi ubrajaju u najvrednija.

Sreten Stojanović je rođen 1898. u Prijedoru. Gimnaziju je učio u Tuzli i Beogradu. Kao pripadnik revolucionarnog pokreta »Mlada Bosna« ležao je na robiji od 1914. do 1917. godine. Vajarstvo je studirao prvo u Beču a zatim u Parizu kod Antoana Burdela. U studentske svrhe propustovao je mnoge strane zemlje. Počevši od 1920. izlagao je u Francuskoj, Engleskoj, Italiji, Belgiji, Holandiji, Španiji, Sovjetskom Savezu, Madarskoj i Čehoslovačkoj. U zemlji je redovno izlagao sa udružnjem i imao deset samostalnih izložba u Beogradu, Zagrebu i Sarajevu. Na venecijanskom Bijenalu 1954. predstavljao je jugoslovensku skulpturu sa 34 svoja rada. Uz vajarstvo negovao je akvarel i crtez a bavio se i umetničkom kritikom i esejistikom. Ekektovi su mu sabrani u knjizi »O umetnosti i umetnicima«. Bio je dugogodišnji rektor Akademije likovnih umetnosti i član Srpske akademije nauka. Imao je i društveno-političkih funkcija: bio je predsednik Narodnog fronta Beograda, narodni odbornik i narodni poslanik. Povodom četrdesetogodišnjice umetničkog rada, 1957. godine, predat mu je orden rada I reda.

Ne samo naša umetnost, nego i naša kultura i društveni život uopšte, izgubili su smrću Sretena Stojanovića jednu značajnu, markantnu i plodnu ličnost.

INOSTRANE TEME

SEN-DŽON PERS

Dobitnik ovogodišnje Nobelove nagrade za književnost

SEN-DŽON PERS

Sen-Džon Pers, dobitnik ovogodišnje Nobelove nagrade, do nedavno je bio malo poznat i u samoj Francuskoj. Njega su poznavali samo sladokusci poezije. U poslednjem broju lista »Les Lettres françaises« sam Aragon, jedan od današnjih zaista popularnih i voljenih pesnika Francuske, govoreći o drugom isto tako popularnom pesniku Zasu Koktou (danas Francuska ima, kao i uvek što je imala na desetke velikih pesnika; primer: Rene Šar, Mišo, Zak Prever, Keno i drugi) kaže za Sen-Džon Persa da o njemu niko nije govorio u početku ove godine. A počelo se tek da govori o njemu povodom biranja »kneza pesnika«.

Ali Švedska akademija je znala koga će da izabere. Izabrala je najeminentnijeg, najusamljenijeg i najoriginálnijeg, i — možda — najvećeg između svih. Jer Sen-Džon Pers nije pisac od zanata, koji piše sve rodove poezije; pesme, romane, koji od poezije živi, svake godine izdaje po nekoliko knjiga, i čija se izdanja nižu u beskraj, popularna, srednja, luksuzna. On je vrlo malo napisao, a malo vremena se i bavio (bar javno) književnošću. Mogao je godinama da čuti, da ne objavljuje, ali verovatno da stvara u tišini.

Cudno i neobično ime Sen-Džon Pers je pre svega jedan pseudonim; pesniku je pravo ime Aleksis Leže, potomak stare francuske loze. Rođen je 1887 godine na ostrvu Sen-Leže-de-Fej, u grupi ostrva Gvadalupe, između Malih Antila. I tu, na bazaltnom stenju, u bujnoj vegetaciji, na domaku okeana, na udaru starih orkana, taj dečak raste, luta po njemu, provodi prvo detinjstvo u društvu jednog opat-prirodnjaka i poznatog francuskog pesnika svoga vremena Fransisa Zama, koji ga verovatno i prvi uvodi u poeziju. Početkom ovog veka Aleksis Leže prelazi u Francusku ući više škole. Kao mlad diplomat, pred Prvi svetski rat putuje po svetu, dugo je u Kini, otuda njegov ukus za morima i prostranstvima. Odmah po Prvom svetskom ratu on čita prijateljima Anabasu; oni ga savetuju (Pol Valeri i dr.) da je objavi i na njihovo navlađivanje pristaje, ali pod pseudonimom: Sen-Džon Pers, ime sveca manastira na njegovom malom rodnom ostrvu. Zatim nastaje duga pauza u objavljivanju njegovih dela. Kad je počeo Drugi svetski rat, i nastala nasrećna okupacija Francuske, maršal Peten nudi Ležu da bude njegov ambasador u Vašingtonu, ali on odbija, i odlazi tajno iz Francuske u Ameriku. Peten ga lišava francuskog podanstva. Pesnik postaje savetnik Kongresne biblioteke u Vašingtonu i prelazi u podanstvo SAD. U Americi bavi se intenzivno književnošću, objavljuje više poema, među njima i »Izgnanstvo«. Ostaje da živi stalno u Vašingtonu, i od tada do izlazi samo povremeno u Francusku.

Njegovo delo nije veliko po obimu, svega desetak poema, od kojih su samo dve tri malo veće koje mogu biti objavljene kao zasebne knjige, ostale su samo »Plakete«. Sve su u prozi, u pravom smislu u stihu i nema, ali svaki red, svaka reč data je u biblijskom i visoko oratorskom tonu, sa ogromnim i snažnim dahom, retkim i u bogatoj francuskoj poeziji. Izuzetak je možda samo Klodel.

Njegove teme i pejzaži su okean, nebo, pustinja; uvek samo

talasi, kamen, pesak. A zatim tu je i čovek, ne pojedinac, već opšti čovek, onaj koji se piše velikim slovom. I to čovek uvek u prirodi, pred prirodom, u njenoj bezgraničnosti, u upoređenju sa zvezdama, nebom, burama, vetrovima, snegom, kišom, talasima, sutonom, mrklim noćima, zorom. A ako već i hoće da čoveka u prvom licu (istina, vrlo retko), i onda je on neobičan. To je, recimo, u Anabasi pobedilac, uzurpator (cilja na Aleksandra Makedonskog, ali ga ne pominje pomenice), osvajač ali ne ljudi, ne pokrajina, već zemljinih prostranstava.

Rečnik Sen-Džon Persa je bogat, biran, često arhaičan, a stil lapidaran, sažet, skovan u medalje, retko čitave rečenice: ovdje samo podmet, tamo samo prirok, onamo predmet, najpotrebnije. Ima se utisak da je prvo pisana cela misao, do detalja, pa brisa no prvo izlišno, zati mi manje potrebno, najzad sečeni i nervi. Ostalo je samo najvažnije: krajčak misli, deo slike, aluzija, metafora, metafora metafore. Ali tekst daje uvek pun utisak: možda je ipak u prvom čitanju nejasan, jedva nazren, tek nasličen, ali u docnijim lektirama zapažaju se šire konture, pa odjednom kao da puca vidik, obzorje se širi, ogromno prostranstvo, kosmička beskrajinost. Ali i tu je Sen-Džon Pers obazriv, da ne bi upao u rasplinutost i prazninu, on daje i detalje, neki put začudnuje realistične, sitne, sporedne, ali veoma karakteristične za lokalnu boju, za vernost i živopisnost tla i sredine.

Prošlogodišnji dobitnik Nobelove nagrade italijanski pesnik Kvizimodo, liričar, socijalno obojen samo je neka vrsta flaute, fine sviraie, čipkaste i lepršave, prema Sen-Džon Persu koji je fuga, oratorijum, simfonija. Ova dva dobitnika, vremenski tako bliska, ogromno su različita; dve krajnosti. Švedska akademija znala je da odabere u čitavoj svetskoj savremenoj poeziji dva tako različita, i svakog na svoj način velika, originalna pesnika.

Prvi je pesnik današnjeg, malog čoveka sa svim svojim sitnim bedama i brigama sa tesnih ulica Rima i prenaseljenih gradova Italije; drugi je pesnik čoveka koji korača kroz vekove i ide širokim drumovima istorije i kosmosa.

Nikola TRAJKOVIC

Sen-Džon PERS

IZGNANSTVO*)

IV

Cudna bi noć u kojoj se toliki dasi gube na raskršću odaja... I ko to dakle pre zore luta po granicama sveta sa tim krikom za mene? Koja to već odrasla kćer oterana zviždeći krilima ode da posećuje druge pragove, koja je to velika kćer loše voljena.

U času kad nepostojane konstelacije menjaju svoje znake za ljude u izgnanstvu i zalaze ka pustinjama u traženju mesta čistog?

Svd lutajući bi njeno ime naložnice kod svećenika, u zelenim pećinama Sibila, i jutro je umelo da na našem pragu zbrise tragove narih nogu, između svetih zapisa...

Prislužnice, vi ste prisluživale, i uzaludno pružale vaša sveža platna u zamenu za jednu čistu reč.

Na žalopojke Kišonosice promolila se žalobna zora, i odbeže daždna zvezda u potrazi za čistom rečju.

A na rekama veoma starih ču se doziv moga imena... Duh božanski dimio se iznad pepela rodoskrvnioca.

I kada se postavi iznad sasušene peska blede suštavto dana, Divni odlomci prošlosti na bespuću, na talpama vijaka, u nebu punom zabluda i bludećih postavki, počese se obrtati na zadovoljstvo tumača klasičnih dela.

Pa ko to beše tu koji odlete na njenom krilu? I ko to, ove noći,

na mojoj usni stranca, zanetog i bez moje volje, pevši ovu pesmu?

Prevrni, o pisare, na stolu kamene obale, naličjem svoga pera vosak sa otiskom uzaludne reči.

Vode sa pučine opraeće, vode sa pučine na našim stolovima, najlepše cifre godine.

I to je čas, o Prosjakinjo, kada na zatvorenim licima velikih kamenih ogledala izloženih po pećinama

Zrec sa nečujnom oboćom i sa rukavicama od sirove svile briše širokim zamasma rukava izdanke nedozvoljenih znakova noći.

Tako odlazi uvek sa kostretom košuljom od soli plod pepela naših bdenja, patuljasta ruža vaših pustinja, i noćna supružnica pre oterane zore...

Ahl svaka uzaludna stvar na rešetku pamćenja, ahl svaka bezumna stvar na svirali izgnanstva: čisti plutač slobodnih voda, čisti pokretač naših snova.

I poeme noći pre prezrene zore, fosilno krilo uhvaćeno u zamku velikih večernja od čilbara.

Ahl neka se spale, ahl neka se spale, na vrhovima pustinja, svi ti otpaci od perja, od noktiju, od kose obojene i nečistih krpa.

I poeme rodene juče, ahl poeme stvorene jedne večeri na rogljama muaja, one su kao pepco od ženinog mleka, najmanji trag...

A od svih krilatih stvari kojima ste se služili, stvarajući mi jedno čisto narečje.

Eto kako imam nameru da stvorim jednu veliku prolaznu poemu...

(Preveo N. T.)

*) Prva tri dela ove poeme objavljena su u »Književnim novinama« broj 102, od 25. septembra 1959.

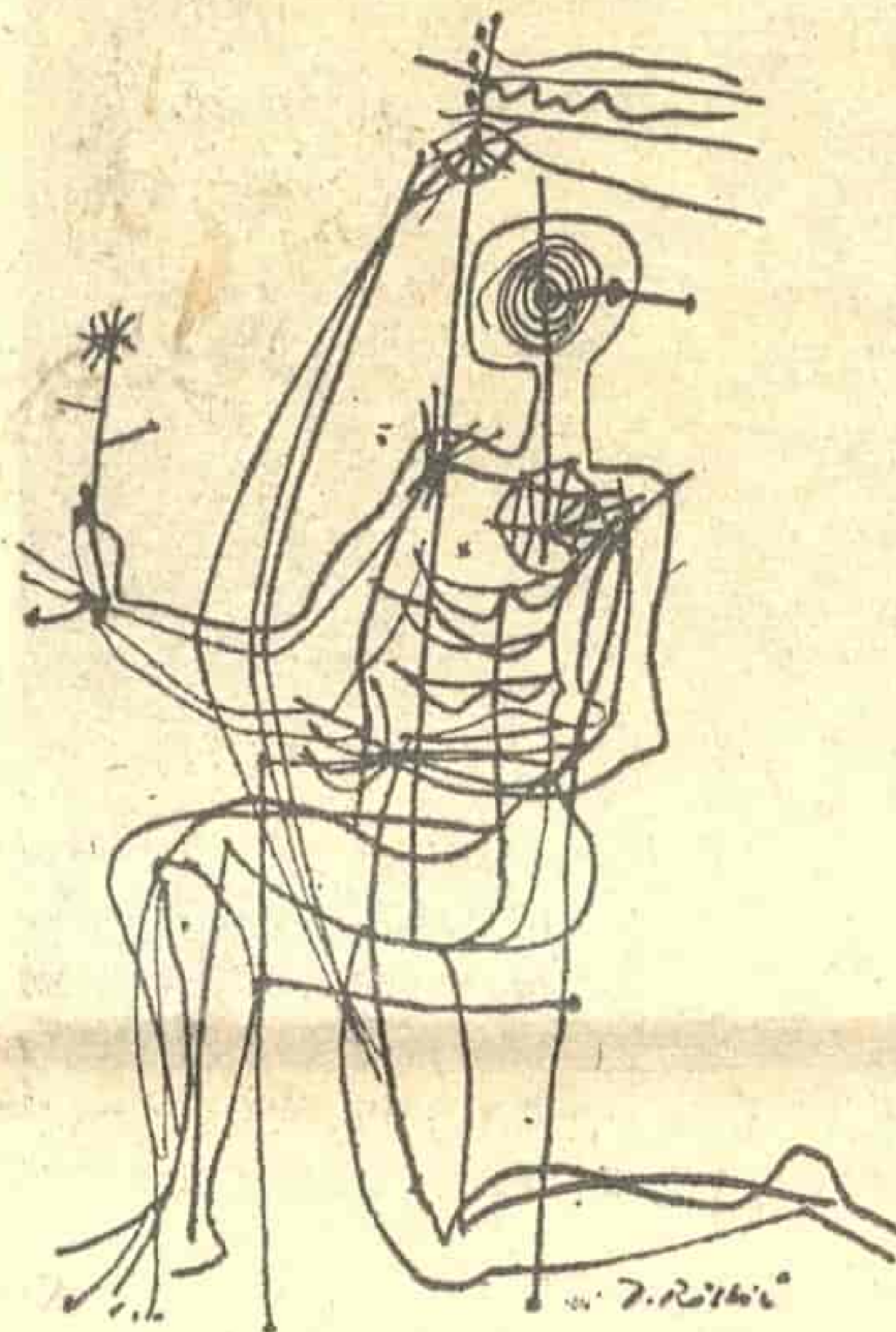
IZLOG ČASOPISA

U oktobarskom broju književnog časopisa izvodačkih Madara osobito se ističe rukovet prevoda starijih i savremenih srpskih i hrvatskih pesnika. Prevodilac Karolj Ač — jedan od najdardovitijih mladih madarskih pesnika u našoj zemlji — već se i ranije isticao značajnim prevajanjem naše poezije na svoj maternji jezik. Ač je liričar koji je i vlastitim stihovima, retko objavljivanim, ali koji su uvek pomalo događaj kad se pojave, pokazao kako je gibak, podatan materijal u njegovim rukama pesnička reč. Pogotovu kod presadivanja poezije iz jednog jezičkog sveta u drugi, to apsolutno gospodarenje finesama pesničkog zanata do savršenstva dolazi do izražaja.

Već više godina je poznato da Ač priprema antologiju pod naslovom »Sto godina srpskohrvatske poezije«, ovi prepevi su, međutim, prvi objavljeni delovi tog velikog i značajnog poduhvata. Ač je u »Hidu« objavio pesme Petra Preradovića, Laze Kostića, Vojislava Ilića, Alekse Santića, A. G. Matoša, Vladimira Vidrića, Jovana Dučića, Dragutina Domjančića, Vladimira Nazora, Janka Polića Kamova, Miloša Crnjanskog, Miroslava Križe i Vaska Pope. Cinjenica da je kod do te mere važljivih pesnika ipak uspeo da kod svakog pronađe njemu svojstven ton i na madarskom jeziku, uliva mnogo poverenja u antologiju. Gotovo je neverovatno do koje mere je identična sa originalom, na primer, pesma »Veče na školju« na madarskom jeziku.

U istom broju najznačajnije prozno ostvarenje je pripovetka »Kazna«

Nandora Majora, pisca Ačove generacije, dobitnika prošlogodišnje »Hidove nagrade« za najbolje književno ostvarenje na madarskom jeziku u Jugoslaviji. To je u savremenoj strukturi opisani ma događaj, nevažna šala u sivom svetu kancelarija nekog trgovačkog preduzeća, ali upravo vanrednim tretiranjem te nalgeve dosadne svakidašnjice, autor uspeva da na prividnim sitnicama pokaže psihološki izniansirane uzroke nečektivno afektivnog držanja svojih likova.

U feljtonu pod naslovom »Revizionistička argumentacija« Deneš Torma diskutuje sa Andrašom Dioszegijem, madarskim piscem, koji u jednom broju budimpeštanskog časopisa »Kórtás« (»Savremenik«) izvesnim mladim piscima u Madarskoj prebacuje da im je »pogled na svet ne-pouzdan« i da je tome razlog — »jugoslovenski revizionizam«. Doseglo okrivljuje »Hid«, da je šireći »revizionistička gledišta« negativno uticao na pisce u Madarskoj. Torma jednostavnom argumentacijom i ubedljivim citatima dokazuje da je peštanski časopis dobrim delom krivo citirao i izvitoperio navode iz časopisa novosadskih Madara, krivotvorci i podmećući ustvari nerečeno naročito novosadskom kritičaru Imreu Borju.

Понпече АНТЕПАТЪРБИ

U nizu intervjua sa velikim sovjetskim književnicima o književnim problemima, koje ovaj časopis objavljuje, Akimova je govorila o motivisanju. U realističkom delu, kaže ona, može, ali ne mora biti pejzaža; fabula može da bude složena s napetim situacijama i krupnim događajima, a može da interpretira svakodnevi život. Autor može da piše kinjastim jezikom, punim komparacija, epiteta, metafora, hiperbola itd. ili škrtim faktografskim, bez ukrasa. Heroji mogu da budu detaljno obrađeni, brojnim karakteristikama ili dvema-trima crtama okarakterisani ili, konačno, posredno dati kroz postupke drugih heroja. Međutim, motivisanost je njegov kamen temeljac jer sve te njegove komponente moraju da budu objašnjene i opravdane, rečju, mora da se ubedljivo dokaže njihovo naslijanje na zakone društvenog razvika i dijalektiku duše.

Motivisanost može da bude opšteg ili posebnog karaktera, socijalno-istorijska ili psihološka, realno-životna ili fantastična. Zavisno od piševa stava, motivisanost je neposredna ili posredna, ona je izrečena ili nagoveštena. No u svakom slučaju neophodno je da ona bude dovoljno jasno izražena ili tako sugerisana da autorova pozicija bude jasna. U suprotnom, redovno dolazi do protivrečnih tumačenja dela što neminovno uzrokuje mnoge zablude.

Dešava se, tvrdi dalje Akimova, da u umetničkom delu dode do sudara prave i lažne motivacije. Takvim suprotstavljanjem autor jasni je osveštava protivrečnosti života, stvara sugestivniju sliku mnogostranosti i složenosti njegove.

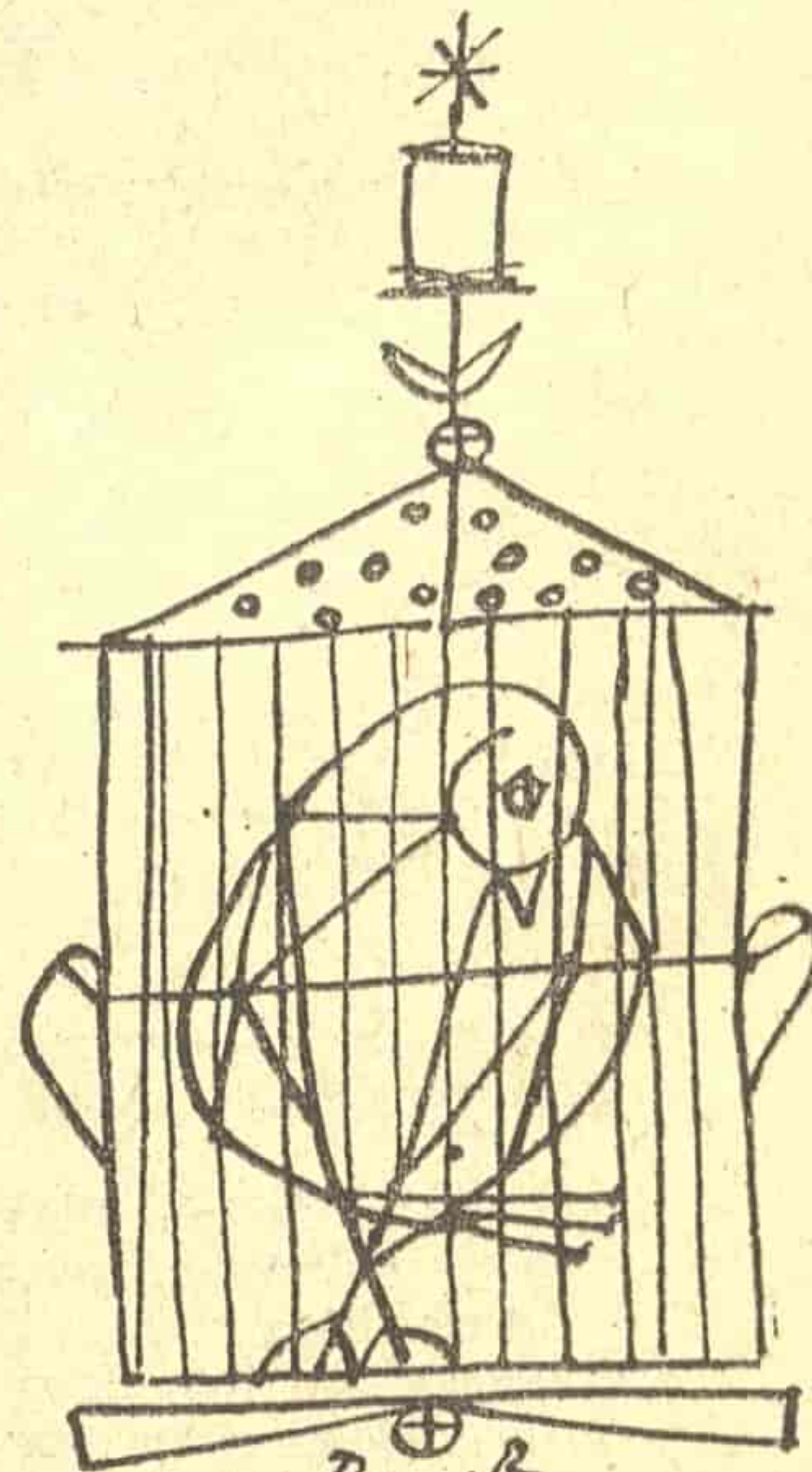
Jedno opšte motivisanje, objašnjenje, neophodno je, ali nedovoljno za ubedljivost umetničkog dela. Ono mora da se konkretizuje kroz više posebnih. Na primer opšti motiv sudbine Balzakovih junaka—vlst novca—našao je mnogo raznih ovaploćenja. U jednom slučaju to je istorija veličine i pada Cezara Birtota, u drugom dve varijante sudbine mladog provincijalca karijeriste: trijumf Rastinjaka i propast Lisjena de Ribampre-a. »I sve je to dato istinitim životnim psihološkim podrobnostima« kaže Akimova. »Što je čvršći lanac motiva, što je prisniji odnos sredine, karaktera i događaja, to je delo savršenije, njegova ideja reljefnija«.

S. B.

Süddeutsche Zeitung

Ovaj dnevnik, koji izlazi u Minhen, donosi ponekad celu stranu, a koji put i dve, posvećene današnjoj omladini. U jednom od poslednjih brojeva objavljen je članak pod naslovom »Pogled u orman za knjige« u kome se raspravlja o omiljenim, odnosno neomiljenim knjigama današnje nemačke omladine, između 13. i 19. godine života koju obično nazivaju engleskim imenom »tinejdžer«.

Poslovoda jedne ugledne knjižare izjavio je o knjigama za omladinu sledeće: »Ima već četiri godine kako smo izdvojili u našim knjižarama specijalna odeljenja samo za knjige namenjene omladini. Ali ne sludunjav, romantične i neistinite priče iz života, kakva je omladinska literatura bila u modi u početku ovog veka, nego sudbine koje se danas dešavaju svakoga dana negde u svetu. Drugačiju vrstu literature današnja omladina neće da čita, a po ovoj staroj davno je popadala debela

KNJIZEVNE NOVINE

NIKOLA POLIĆ (1890-1960)

Posle Marina Bega, smrt je povukla sa sobom još jednog iz »stare garde«, koji je bio tih i miran celoga života, nalazio smisao svome životu u tišini, ljudskoj, toploj i nežnoj. Nikola Polić je pesnik čija biografija nije velika, i nije ispunjena suprotnostima i apsurnostima životnog bivstvovanja. Rođen 26. novembra 1890. u Pećinama kod Sušaka, on je jedan deo svog života proveo u Zagrebu, da bi se opet vratio na svoju Rijeku, govovima i Saptajima njenoga mora, tišinama i šumoru borova nad proživlom mladostju. Tu ga je zatekla nesmiljena smrt, otrgla ga zauvek od ljudi, od sveta ga u večite tišine, mir i gluvoću.

Nikola Polić je, pre svega, pesnik tišina, lirik, uvek topao i nežan, pomalo tužno nasmejan, retko mladački razdragan, najčešće suzdržano sentimentalna. Njegova pesma satkana je od unutrašnjih doživljavanja sebe, svojih boli, trenutnih razočarenja i nedoživljene sreće, radosti i vedrog širokog osmeha. On nije kao njegov brat Janko Polić-Kamov bio bučan i uvek razdragan do bunta, nikada psovački raspoložen, već je ispovedao svet svojih jutara i tihih smiraja dana, sumraka i blagih sutona. Ti elementi prožimaju njegovu zbirku pesama »Učerašnji grad«, u kojoj je sve muzika, tiha, topla i nežna, zanosna, bez zahuktalosti strasti i bez neroveze. Sve je u stvari nečujni, nenačujni, za prošlim, za onim što se nikada vratiti neće. Ali Polić zato u svojim pesmama o tišini nije uzak, zna da oseti bolove drugih, teške i neizdržive, zna da ih primi i da se sa njima bori. Time su njegov život i njegova poezija dobili svoje životno osmišljenje, svoju životnost i sugestivnost.

Tiha kazivanja sveta svojih tišina imala su u Poliću svoga možda najboljeg tumača i po tome je njegova poezija na neki način izuzetna u našoj meduratnoj književnosti.

Tode Čolak

Najviše tražene knjige

U BEOGRADU

Jugoslovenska književnost:

1. BRANKO MILJKOVIĆ: VATRA I NISTA
2. MIHAILO LALIC: HAJKA
3. PRAVOPIS SRPSKOHRVATSKOG KNJIZEVNOG JEZIKA
4. BRANKO MILJKOVIĆ: POREKLO NADE
5. SASA PETROVIC: BEOGRADANI
6. ZIKA LAZIC: DAVID LUTALICA
7. VOJA TERIC: SEDAM VOJNIKA
8. POEZIJA BUNTA I OTPORA
9. MICA DANOJLIC: KAKO SPAVAJU TRAMVAJI
10. STEVAN JAKOVLJEVIC: SUZE I OSMESI

Prevodna književnost:

1. HERMAN HESE: STEPSKI VUK
2. ERIH MARIJA REMARK: POZAJMLJENI ZIVOT
3. GAETAN PICON: PANORAMA SAVREMENIH IDEJA
4. NATALI SAROT: PORTRET NEPOZNATOG
5. HENRI GRIN: ZIVOT
6. PAVEL SPASOV: NA POCETKU STOLECA
7. ZIL ROMEN: NEOBICNA ZENA
8. JULIJAN STRIJKOVSKI: POLICAJAC GOSPODA BOGA
9. DZEMS DZOJS: PORTRET UMETNIKA U MLADOSTI
10. LEON URIS: ODSUSTVO OD BUĐENJA

Matisa kao starog pašu, spiritualnog

Ruoa, radost Arpovu i lepotu Bra-kovu — čovek bi, neznajući ih, mo-gao pomisliti da su to istaknuti čia-novi Francuske komedije, kaže je-dan kritičar.

Sem mnogih detalja iz života u-metnika, kvalitet knjige je u tome što autor, i sam umetnik, zna šta da upita pri intervjuu, šta da zabeleži; ima poseban dar da iz tih čutljivih ljudi izvuče sve sem banalnosti.

NOVA KNJIGA PJERA BULA

Američka kritika smatra da je u svojoj novoj knjizi »Plemenita profesija« popularni autor »Mosta na reci Kvaj« dao novu dimenziju romanu o špijunaži — sem razonode, nelzvesnosti i misterioznosti — obuhvatio je, zahvaljujući opažanju velikog romansijera, ličnost špijuna koji je u ratu sa samim sobom. Kao što je »Most na reci Kvaj« po svemu različit od drugih ratnih romana, »Plemenita profesija« stoji iznad svega napisanog o špijunaži. Ona daje jedan poseban aspekt pitanju koje sebi postavlja svaki čovek: Da li je špijun heroj ili nitkov?

PONOVNI USPEH DELA DZEMSA EJDZIJA

Ranopreminalni američki pisac Džems Ejdži čija se knjiga »Smrt u porodici« pojavila nedavno i kod nas, napisao je još 1936. jednu poet-sku reportažu pod naslovom »Slavi-mo slavne ljude«, u kojoj opisuje prilike na Jugu Sjedinjenih država prvih godina Ruzveltove Njudila. Pošto je časopis »Forčun« odbio da

Stampa ovu reportažu zbog njenog smelog tona i načina tretiranja go-rućih problema, Ejdži je nju pro-širio i ilustrirao sa pedesetak foto-grafija sa istog terena. Knjiga u kojoj se pojavila ova reportaža bila je ignorisana od kritike i uskoro zaboravljena. U njoj je Ejdži ostao veran svojoj životnoj koncepciji: čovekovo predodređenje da bude nešto više nego isključivo materijalno oplođenje prirode.

Sada, posle 20 godina, ova Ejdži-jeva knjiga probudila je novo in-teresovanje među kritičarima i iz-davačima zbog svoje trajne vredno-sti i ponovo je štampana.

NASI KANDIDATI ZA »OSKARA«

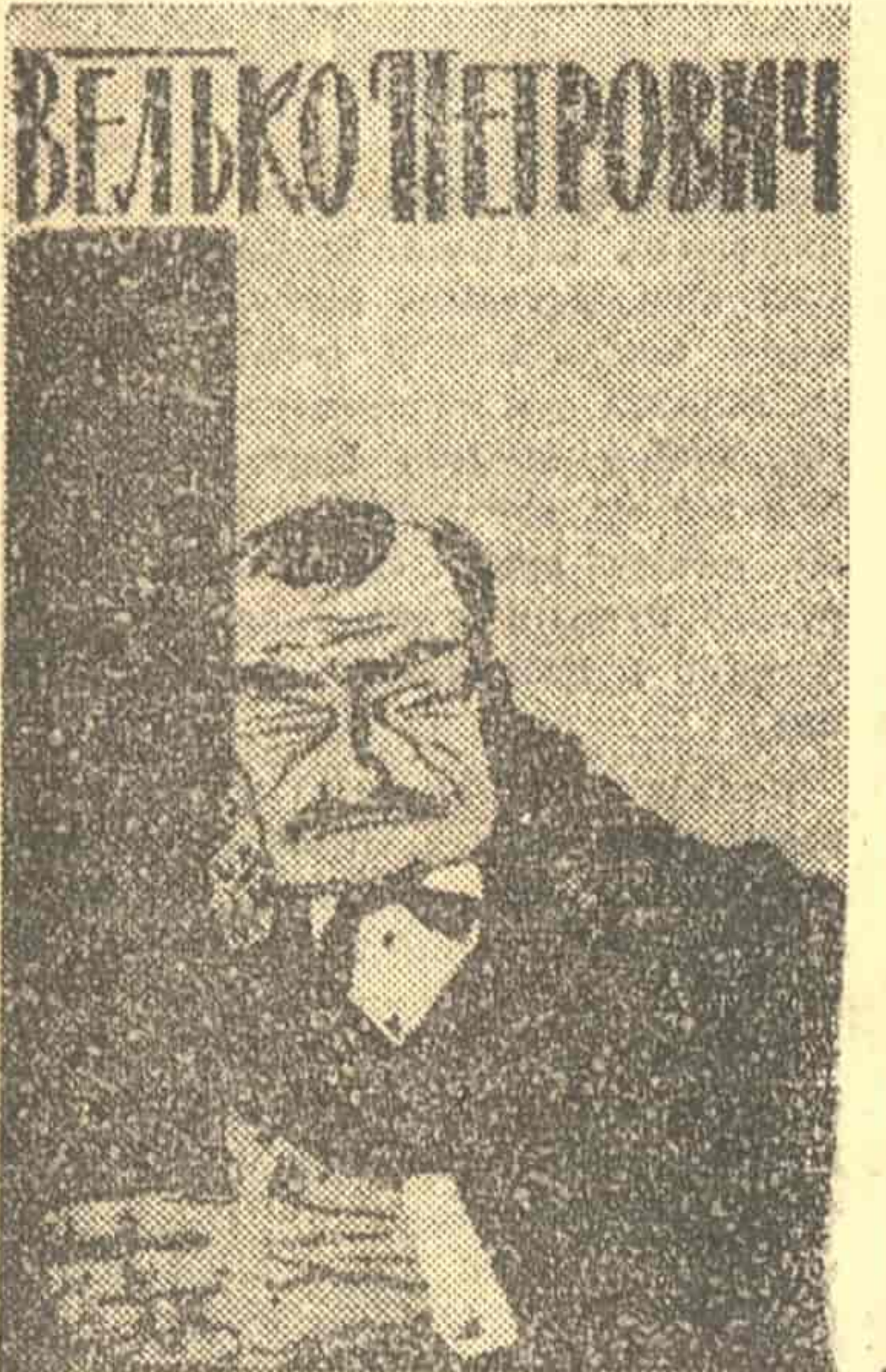
Bulajčević »Vlak bez voznog reda« po oceni američke kritike spada u najbolja strana dela prikazana u se-zoni 1959-60. na teritoriji SAD, tako da će učestvovati u velikom inter-nacionalnom takmičenju za nagradu »Oskar«. Pored Bulajčevićevog filma, Savezna komisija za slanje filmova na inostrane festivale, koristeći se novom klauzulom Akademije za do-deljivanje »Oskara« po kojoj poje-dine zemlje mogu same da delegiraju neki svoj film, odlučila je da pošalje Stiglicov »Deveti krug«.

HOL HOLBRUK U NASOJ ZEMLJI

Američki glumac Hol Holbruk pri-redio je u Savremnom pozorištu 27. oktobra predstavi »Mark Tven ve-čeras« na kojoj je uspešno tumačio delo velikog američkog humoriste i dočarao njegov lik.

PRIPOVETKE VELJKA PETROVIĆA U MOSKVI

U izdanju biblioteke »Inostrana li-teratura« pojavila se nedavno u Mo-skvi zbirka pripovedaka Veljka Pe-trovića. Pisac predgovora koji je u isto vreme satsavljač ovog izbora, T. Popova, predstavlja Veljka Petro-vića kratkom biografijom i prika-zom njegovog plodnog literarnog dela i umetničkog proseca. »Sva njegova dela — po rečima Popove — ujedinjuje jedna opšta misao, jed-no zajedničko raspoloženje — stra-sna mržnja prema plemstvu, malo-gradanskoj ograničenosti i samozado-vojljnim parazitima i uzdizanje div-nog i plemenitog čoveka — trudbe-

nika, njegovog duhovnog bogatstva... Kao duboki humanist Petrović je uvek na strani prostih i časnih lju-di, on opeva visoka osećanja, post-upke i karaktere... Daleko od de-kadentnih strujanja zapadneevrop-ske literature, Petrović se već ranim svojim pripovetkama otkriva kao umetnik-realist koji produžava u srp-skoj literaturi progresivnu nacional-nu tradiciju.

U ovu zbirku, između ostalih, ušle su pripovetke: Bunja, Naš učitelj, Prepelica u ruci, Crucis amore, Sa-mac, Zemlja, Srce i duše, Buca i Boca.

REPERTOARSKO POZORIŠTE U AMERICI

Poznato je da u Americi nema re-pertoarskih pozorišta u onom smi-slu kako su ona organizovana u Evropi i, većinom, pomognuta od države da bi lakše i celishodnije sprovodila svoju kulturnu misiju. Blizu stotinu pozorišta u Njujorku (uključujući i ona koja prikazuju muzičke revije), angažuju glumce za svaku posebnu predstavu koja se prikazuje iz večeri u večer, dokle god ima publike (tako se neke pre-dstave održe na repertoaru po nekol-iko godina i dožive po nekoliko hiljada izvedbi, a druge se skidaju sa repertoara posle nekoliko dana jer dožive krah).

Već nekoliko godina se u američ-koj štampi i među kulturnim lju-di-ma raspravlja o potrebi osnivanja repertoarskih pozorišta koja ne bi bila zasnovana na principu komer-cijalizma. Takva, repertoarska po-zorišta koja bi u toku jedne sezone prikazivala nekoliko umetnički vred-nih dramskih dela, omogućila bi po-zorišnim stvaralacima da zadovolje svoje umetničke aspiracije, a po-zorišnim upravama da vode određenu kulturnu repertoarsku politiku. No,

KNJIZEVNE NOVINE

List za književnost, umetnost i društvena pitanja

Redakcioni odbor:
Bora Cosić, Slavko Janevski, dr Mihailo Marković, Slavko Mihalić, Tanasije Mladenović, Mladen Oljača, Vladimir Pe-trić, Duza Radović, Izet Sa-radžić, Vladimir Stamenković, Dragoslav Stojanović-Sip

Direktor:
TANASIJE MLADENOVIC

Urednici:
MILOŠ I BANDIC
PREDRAG PALAVESTRA

Odgovorni urednik:
CEDOMIR MINDEROVIC

List izdaje Novinsko-izdavačko preduzeće »Književne novine«, Beograd, Francuska 7, Redak-cija: Francuska 7, tel. 21-000, tek račun: 101-707-1-208

List izlazi svakog drugog pet-ka. Pojedini broj Din 300. Go-dišnja preplata Din 600, polu-godišnja Din 300, za inostran-stvo dvostruko.

Rukopisi se ne vraćaju.
Tehničko-umetnička oprema:
DRAGOMIR DIMITRIJEVIC
Stampa »GLAS«, Beograd, Vlakovićeva 8.

Uvek se postavlja pitanje finansira-nja ovakvih pozorišta.

Krajem prošle godine, Fordova fondacija odlučila je da finansijski pomogne ovakav eksperiment. Ona je dodelila svotu od 539 hiljada do-lara za četiri profesionalne pozorišne kompanije, što pokriva izdatke za desetoro glumaca u četiri izabrana pozorišta. Ova dotacija, uz redovan prihod, omogućuje izabranim po-zorištima da sprovedu svoju reperto-arsku politiku kroz period od tri godine.

Četiri pozorišta koja su dobila do-taciju su: »Feniks« (Njujork), »Eli« (Hauston), »Arena« (Vašington) i »Vorkšop« (San Francisco). Ovo je prva sezona u kojoj će ova četiri pozorišta početi da ostvaruju svoju repertoarsku politiku i da dokažu kako pozorište ne treba smatrati samo komercijalnom zabavom, već ga treba negovati i pomagati kao kulturnu instituciju i umetnost.

PROSLAVA 50-GODISNJICE SMRTI LAZE KOSTIČA

U okviru centralne sobsorske svečanosti 9. i 10. decembra predviđeno je više značajnih akcija: Izložba faksimila i dokumenata iz života i rada velikog pesnika, književne večeri i izvođenje najpoznatijih fragmenata iz dramskih dela Laze Kosti-ća od strane nekog eminentnog pozorišta.

S obzirom da je pesnik proveo po-slednjih deset godina života u Som-boru, jubilej je usko vezan za taj grad.

KNJIZEVNE VEČERI U OKVIRU »MESEC DANA KNJIGE«

U ovogodišnjoj akciji »Mesec dana knjige« uzeli su učešća mnogi naši pisci, učestvujući u književnim ve-čerima. Navodimo samo večeri or-ganizovane uz saradnju Udruženja književnika Srbije: U Čurugu (za decu) — čitali su svoje radove De-sanka Maksimović, Mira Alečković i Arsen Diklić; U Barajevu (za decu) — Dušan Radović i Dragan Lukić; U Novom Sadu — Čedomir Minde-rovic, Mira Alečković i Božidar Ti-motijević; U Kragujevcu — Čedomir Minderović, Milan Doković, Ljubisa Manojlović i Mladen Oljača; U To-poli — Čeda Minderović, Milan Do-ković i Mladen Oljača (posle čitanja svojih radova pisci su odgovarali na pitanja); U Vrbasu — Čedomir Minde-rovic, Predrag Palavestra i Mladen Oljača (posle čitanja svojih radova pisci su odgovarali na pitanja); Na Autoputa »Bratstvo-Jedinstvo« — Jan-ko Donović, Dorde Radišić, Slobodan Berberski, a u drugoj grupi — Ivan Ivanji, Bora Radović i Zarko Đurović; U Beogradu (Skola »Nje-goš«, za decu) — Trifun Đukić, pre-davanje o Njegošu; Biblioteka »Ra-duje Dakić« — Čedomir Minderović i Milorad Panić-Surep; Narodni univerzitet Palilula — Slobodan Đunić, Branko Miljković, Dragoslav Grbić i Božidar Timotijević; Radnički uni-versitet — Milorad Panić-Surep i Božidar Timotijević; Dom kulture Stari grad — Nikola Drenovac, Du-šan Radović i Dragan Lukić; Za o-mladinu Vračara — Ivo Andrić; Za preduzeće »Anđa Ranković« — Bran-ko Copić; U biblioteci »Jovan Popo-

vić« — Mirz Alečković i Branko Co-pić; U Sremskim Karlovcima — (za decu) — Dušan Radović i Dragan Lukić; U Požarevu (za građane i u Domu JNA) — Mladen Đuričić, Božidar Kovačević, Desimir Blago-jević i Nikola Drenovac; U Sveto-zarevu — Stevan Raičković, Anto-nije Isaković i Zoran Gavrilović; U Zemunu — (Skola »Petar Kočić«) — kola Drenovac i Nikola Trajković; U Kruševcu — Oskar David, Dušan Matić, Dobrica Cosić; U Indiji — Nikola Drenovac i Nikola Trajković; vić, Dušan Baranin i Pavle Zorić.

PROSLAVA 125-GODISNJICE »KNJAZEVSKE-SRPSKOG TEATRA«

Proslava 125-godišnjice prvog po-zorišta u Srbiji počela je 23. oktobra u Kragujevcu svečanom akademi-jom na kojoj je profesor dr. Voji-slav Đurić govorio o radu osniivača prvog srpskog pozorišta Joakima Vujića, a ansambli »Ateljea 212« pri-redio je pozorišno veče »Teatar Joa-kima Vujića«.

»UMETNIK U SVOM STUDIJU«

Pod ovim naslovom u Njujorku se pre kratkog vremena pojavila knji-ga tekstova i fotografija Aleksandra Libermana. Knjiga je rezultat auto-rovih poseta velikom broju savre-menih slikara koji žive u Parizu i neka kombinacija između Vasarija i popularnih viktorskih esejaja. »Gledajući ova lica — veličanstveni patos Derena, Pikasa kao »zvezdu,

KOMENTARI

PISCI PRED IZDAVAČEM

Posle Stamatovićeveog član-ka u »Politici« od 21. avgusta u kome je istaknuto da su honorari za umetničku prozu rasli sporije nego što su zza ovih osam godina rasli mini-malni dohodi svih drugih ka-tegorijak, »Ekonomska poli-tika« odgovorila je člankom Lj. V-a u kome se osnovne Stamatovićeve tvrdnje pobija-ju ili žele da zaobiđu. Ovaj razgovor produžile su »Knji-ževne novine« od 9. septembra, napisom Mladena Oljače: »Da li pisci traže doživotnu sinekuru?« Opravdano nezado-vojljan nekim stavovima »Ekonomske politike«, Oljača je insistirao na pitanju roma-na, »jer je upravo roman o-naj književni oblik oko koga se, i po našem mišljenju, ne-pravde u plaćanju naoštrije ispoljavaju.«

Smatrajući razgovor o visi-ni autorskih honorara »neop-hodnim i korisnim, utoliko pre što o pitanju autorskih honorara postoje različita i oprečna mišljenja«, »Književ-ne novine« su 23. septembra istupile sa anketom: Pisci pred izdavačem, želeći da se u ovim razgovorima rasprav-lja pre svega o sledećim pi-tanjima:

— Jesu li autorski honorari visoki ili niski? Da li su pisci zadovoljni finansijskom nak-nadom za svoja dela? Mogu li oni da žive od te naknade ili su prisiljeni da obavljaju i neke druge poslove, koji čes-to nemaju nikakve veze sa njihovim umetničkim poziv-om? U kakvom je položaju pisac pred izdavačem? Ima li knjiga naših pisaca koje čekaju na štampanje i iako im je priznata nesumnjiva umet-nička vrednost?

»Književne novine« su tom anketom želele da povedu raz-govor o položaju pisaca u na-šem društvu. I vodile su ga, plodonosno, skoro dva mese-ca. U ovim razgovorima učes-tvovali su, pored Miodraga Stamatovića i Mladena Olja-če, Stevan Raičković, dr Mi-livoje Perović, Fadil Hadžić, Predrag Palavestra, dr Bratko Kref, Božidar Borko, Mirko Božić, Milivoj Slaviček, Ivan Ivanji, Jugana Stojanović, Dragoslav Andrić, Mila Đor-dević, Tomislav Ladan, Mio-drag Bulatović, Čedomir Minde-rovic, Aleksandar Vučić, Mi-hailo Stojanović, Predrag Mi-lošević, Zivan Milisavac i Le-pa Perović. U anketi nisu učes-tvovali samo pisci, već i prevodioci, pozorišni radnici, muzičari, predstavnici Jugo-slovenske autorske agencije i Sekretarijata za prosvetu i kulturu Saveznog izvršnog ve-ća. Tako su ovi razgovori ob-uhvatili ne samo pitanje po-ložaja pisca u našem društvu, nego su, doduše u manjem obimu, zahvatili i položaj na-ših umetnika i stvaralaca u-opšte.

Polazeći od toga da je po-ložaj pisaca, kao i ostalih u-metnika u osnovi pravilno po-stavljen i zadovoljavajuće rešen, učesnici u razgovorima isticali su pitanja koja stoje otvorena: nemogućnost da pisci žive od svoga književ-nog rada, što se naročito od-nosi na pesnike i esejiste; o-padanje autorskih honorara u trenutku kad rastu troškovi života i lični dohodi ostalih kategorijak; neravnopravan po-ložaj pisca pred izdavačem; teškoće naše izdavačke delat-nosti, velika skladišta nepro-datih knjiga, slabu prođu i ni-zak tiraž domaćih knjiga; želju za književnom i prevodi-lačkom profesionalizacijom; nesiguran položaj dramskih autora; pojavu da i neke knji-ge kojima je priznata literar-

na vrednost čekaju svog izda-vača, itd. Ilustrujući svoje tvrdnje, učesnici u našim raz-govorima isticali su da je pi-sac »nadiratelj u noćnoj služ-bi«, da je judeo autorskih honorara u kalkulacijama za književna izdanja suviše skro-man«, da su honorari za knji-ževne tekstove smišljeno i o-tužno nerealan, da je »pita-nje nagrađivanja poezije sko-ro i nerešivo«, da postoji »jed-na vrsta pisaca kojima često uopšte ne pada na um da po-stavljaju zahteve o adekvat-njem honorisanju njihovih dela — to su kritičari«, da se pisac ne nalazi samo pred iz-davačem već i pred mnogo-brojnim drugim faktorima od kojih zavisi njegova delatnost, da »književni poziv zahteva celog čoveka«, da se može

govoriti »o apsolutnom nedo-statku literarnih mecena u našem društvu«, mada »bez-podašnog mecena nema knji-ževnog procvata« i mada »o mecenstvu nije deplasirano govoriti, jer ne vidim da je bez savremenog socijalistič-kog mecenstva moguće pomo-ći umetnost (ne umetnika)«, da bi pri ovakvom »tempu izdavanja muzikalija kompoz-itor morao da živi dvesta go-dina da bi doživeo štampanje svih svojih delak, itd. Iznet je i čitav niz predloga: da se poboljšanje naše izdavačke delatnosti može ostvariti ne samo putem dotacija i drugih društvenih davanja i olakšica namenjenih knjizi, već i ve-ćom mobilizacijom unutrašnjih rezervi u izdavačkim preduzećima, da bi se mogla »sklopiti neka vrsta kolektiv-nog ugovora između Saveza književnika i Udruženja izda-vačkih preduzeća i organiza-cija FNRJ po kome bi svi iz-davači u zemlje preuzeli na sebe obavezu da iznosi hono-rara ne budu ispod odrede-nih minimumak, da čemo i mi kao pisci pre ili posle morati »da dođemo do zaključka da je relativno najpravednije ono rešenje koje je davno usvo-jeno u svetu — da pisac do-bija određeni ugovoreni pro-cent od bruto prodajne cene stvarno prodate knjige«, da se mora javiti i literarnom mecen-stvo, da treba »pratiti složen proces ostvarivanja autorskih prava«, a formiranje visine autorskih honorara »preposti-ti slobodnom ugovaranju, uz obaveznu asistenciju svih društvenih faktora«, da se ne može odstupiti od principa da je i knjiga roba, mada roba po-sebne vrste, i da i ona mora da podleže ekonomskim zakoni-ma koji regulišu naš društveni život, pa prema tome neizbežno moraju da utiču i na radanje umetničkih tvorevina i na položaj umetnika u našem društvu, u kome će, jedino, »sa porastom naših materijalnih snaga i bogatsta-va, a i kvaliteta književne produkcije, konstantno rasti broj ljudi koji će moći da žive od svoga književnog rada«.

Danas, kao i dva meseca ranije, kad su pokrenule ovu anketu, »Književne novine« su uverene da se nisu prevarile u oceni da razgovori o visini autorskih honorara i o polo-žaju pisca u našem društvu smatraju »neophodnim i ko-risnim«. To potvrđuju i odjeci naših razgovora u »Telegra-mu« a i u »Borbi«, koja je ovim pitanjima posvetila stranicu nedeljnog izdanja, ne pominjući, začudo, inicijativu našeg lista, koji danas zaklju-čuje svoju anketu.

MLADI PISAC I KRITIKA

Danas svako piše kritike i prikaze, naročito o knjigama mladih pisaca. Kao da je pri-kazivač knjiga tek nešto slič-no njihovom prodavcu. I to onom, koji obilazi ustanove i preduzeća sa unapred nauče-nim, nesrečno odabranim tek-stom za reklamku koji više za-smejava nego što reklamira: »Verujte, knjiga je popularno pisana!« itd. Postoji verovat-noća da baš ti i takvi kritičari-prikazivači sa malo save-sti i odveć mnogo slobode u-zimaju na sebe ne tako lak zadatak — prikazivanje knji-ga! I to na nesreću mladih autora, obično onih koji iz-daju svoju prvu ili drugu knji-gu. Zapravo onih, kojima je tako potreban pravi uvid u njihovo pisanje jer na počet-ku ulaska u svet literature nemaju dovoljno iskustva, pa i znanja.

Dužnost prikazivača je da pored ostalog u p o z o r a v a pisca na opasnosti koje kruže oko njega, i da svojim pronicljivim primedbama u-kazuje na pravi put, oslobode balasta i svega onog što nije i ne može biti literatura. Uprkos tome, prikazi se pišu sa sve manje lucidnosti, po-znavanja osnovnih predispo-zicija za tako krupan poduhvat koji je, možda, najnezahval-niji, ali svakako vezan za for-miranje umetničke fizionomi-je jednog, pogotovo mladog pisca. Sve više su kreativni nadole, usmereni ka površno-sti i lepim rečima ispunjenim prazninom, više pseudo infor-mativni a manje značajki! Po-

staju obično nabranje sa već otrcanim kritičarskim rek vizitima, jednom reči — reto-rika prikazivanja!

Osetni nedostatak senzibil-teta postaje već navika kod većine mladih kritičara na koju se publika i pisci ne mo-gu naviknuti! Oni koji su u-pravo pozvani da kažu svoju reč, mišljenje, obično čute. Zašto? Ili se pak jave kasnije kad se slegne »prašina«. A ta-da je već kasno. Kasno, mo-žda zbog toga što se slabo čita? Možda zbog brzine vreme-na koja nas uvek upućuje na ono dolazeće, predstojeće a na račun onoga što je bilo i ostalo »nesažvakano?« Jer, skloni smo da zaboravljamo previše brzo!

Uzalud se mladi pisac anga-žuje kada sav trud i napor pod olovkom neodgovornog kritičara koji, obično, njegovu knjigu do kraja i ne pročita, dobija samo bibliografsko značenje sa ovlaš protumače-nom porukom. To je taj ne-dostatak većine prikaza od po-jedne do dve šlajfne sa inci-jalima ili bez njih umesto potpisa. (Možda se i autor takvog prikaza stidi da ga potpiše? A, ipak ga je napi-sao!) Zašto?

Mladi očekuju osvrte na knjige, već renomiranih, da kažem pravih kritičara u koje se veruje zahvaljujući njiho-vom bespoštudnim naporima da pravilno i netendenciozno objasnjavaju književna dela, umetničke tvorevine, dostig-nuća.

Dimitrije NIKOLAJEVIĆ